॥१॥ ॥श्रीगणेशायनमः॥श्रीसरस्वैनमः॥श्रीगुरुभ्योनमः॥गणेशंकेशवोनत्वा॥
निजांजातकपद्धतिं॥चत्वारिंशद्वृत्तबद्धांव्याख्यास्यामिनद्विदांमुदे॥१॥अहंकेशवः निजांस्वांजातकपद्धतिंव्याख्यास्यामि॥जातस्यदंजातकं॥जातस्यबालकस्यपूर्वजन्मांतरार्जितसदसत्कर्मजनितशुभाशुभफलनिरूपकंशास्त्रमिदंजातकमित्युच्यते॥तदुक्तंलघुजातके॥यदुपचितमन्यजन्मनि शुभाशुभंतस्यकर्मणःपक्तिं॥व्यंजयतिशास्त्रमेतत्तमसिद्रव्याणिदीपइव॥इदंजातकशास्त्रंहोराशास्त्रसंज्ञं॥उक्तंचसारावल्यां॥होरेतिशास्त्रसंज्ञात्वमस्यतथाहेरार्यस्य॥लघुजातकेपि॥होराशास्त्रंदृष्टेर्मयानिबद्धमिति॥जातकस्यजातकशास्त्रस्यमार्गंव्याख्यास्यामि॥किंकृत्वागणेशंमहागणपतिंनत्वा॥किंलक्षणंजातकपद्धतिंचत्वारिंशद्वृत्तबद्धांचत्वारिंशद्वृत्तैःआर्यावित्रीडितादिभिःनिबद्धांरचितां॥किमर्थं॥तद्विदांजातकशास्त्र

॥१॥

विदांमुदेहर्षाय॥अत्रग्रंथादौग्रंथमध्येनिर्विघ्नेनपरिसमाप्त्यर्थमभीष्टदेवतानमस्काररूपंमंगलमाचरति॥तथात्रग्रंथंकिंकर्त्तव्यमितिशास्त्रावतरणिकांकरोति नाह॥॥नत्वाविघ्नपत्नारदाच्युतशिवेति॥॥अहंकेशवःजातकस्यजातकशास्त्रस्यपद्धतिंमार्गंकुर्वे॥किंकृत्वाविघ्नपत्नारदाच्युतशिवब्रह्मार्कमुख्यान्ग्रहान्नत्वा॥विघ्नपोगणपति॥नारदासरस्वती॥अच्युतःश्रीनारायणः॥शिवःश्रीमहादेवः॥ब्रह्माचतुराननः॥अर्कमुख्यग्रहाःसूर्यादयोग्रहाःएतान्नत्वाजातकपद्धतिंकुर्वे॥किंलक्षणांस्फुटतरां॥प्रकटार्थां

ज्योतींषि ग्रहनक्षत्राणीति

कस्येज्योतिर्विदांप्रीतये॥विदंतिज्योतिर्विदः॥तेषांप्रीतये॥येज्योतिर्विदःस्तएकंहोराशास्त्रंविदोपवंत्येव॥यतोहोराशास्त्रंत्रिस्कंधंस्यंज्योतिःशास्त्रस्यैवस्कंधाउक्तंच॥त्रिस्कंधज्योतिषशास्त्रंहोरागणितसंहिताइति॥तदेवस्पष्टमु

२ कंवराहमिहराचार्यैर्ज्योतिःशास्त्रमनंतभेदविषयं स्कंधत्रयाधिष्ठितं तत्कार्त्स्न्यै
निनयस्य नाम मुनिभिः संकीर्त्यते संहिता। स्कंधेस्मिन्गणितेनयाग्रहगतिः
स्त्रात्रिधानस्त्रसो होराख्यांगविणैश्चकथितः स्कंधस्तृतीयोपरः॥१॥ज्यो
तिःशास्त्रस्य हेस्तुस्यय उपनयः कथनं तत्संहितेरुच्यते॥ अन्येराचार्यैः सं
हितास्कंधादनेकभेदान्मुख्याः पंचाधिकाराः स्तत्रतेत्रयः स्कंधाएवमष्टाधि
कारंज्योतिःशास्त्रमुक्तं॥ ॥व्यक्ताव्यक्तभगोलवासयैनमयः सिद्धांतआदिस्ततो
होराद्राकुनसंहितास्वरविधिस्त्रूडामणिर्विस्तरः॥सामुद्रोयकुमारकोशिक
मिमानष्टाधिकारान्जगुर्वृद्धाः परमेष्ठिसूर्ययवनाःकैमेघमालंजगुः॥२॥त
त्रसंहितास्कंधसेदः। तत्रसौरसावनचांद्रनाक्षत्रादिनाक्षत्राधिमानसंवत्स
रयनर्तुमासपक्षादिफलनवग्रहचारग्रहगोचरफलग्रहशांतिस्नानदानादिनि २
रूपणग्रहसमागमग्रहयुद्धगोटकदिव्यभौमांतरिक्षस्त्रिविधोद्भूतलक्षणाद्भू

तशांतिकर्मविभागकपुरुषस्त्रीगजाश्वादिलक्षणंपंचांगादिसरसन्निरूपणवास्तु
विद्याविजययात्रादेवप्रतिष्ठादिमुहूर्तनिरूपणंबाह्याभ्यंतरस्त्रवद्राज्ञोनानाशुभाशु
भकर्मनद्रव्यधान्यसेनायुधकोटयुधकवियुद्धायुद्धबलादिनिरूपक
स्त्रस्त्रंनानाप्रश्ननिरूपणंइत्यायनेकभेदाः। संहितास्कंधे। तथासूत्राभिधा
नेगणितस्कंधेमित्याह। भास्कराचार्यः॥त्रुट्यादिप्रलयांतकालकलनामानप्रभे
दैःक्रमाच्चाराश्चकसदोद्विधाचगणितंप्रश्नाःस्तथासोत्तराः॥भूधिष्ण्यग्रहसं
स्थितेश्चकथनंयंत्रादियंत्रोच्यतेसिद्धांतोत्रउदाहृतोत्रगणितस्कंधस्त्रबंधैर्बुधैः३॥
अथहोरास्कंधे॥ग्रहराशिस्वरूपग्रहदृष्टिग्रहबलाबलग्रहादिद्वादशभाव
साधनजन्मफलारिष्टारिष्टभंगायुर्दायदशांतर्दशारिष्टनाशभयोगकारक
योगदुष्टयोगयोगायुर्दायनिर्याणयोगनष्टजातकादिनानाभेदाः। होरास्कंधो
एवंत्रिःस्कंधंज्योतिःशास्त्रंएतद्वेदांगंकिल॥वेदास्तावद्यज्ञकर्मप्रवृत्तौयज्ञा
कालंज्ञातुकालाश्रयेण॥शास्त्रादस्मात्कालबोधोयतस्यात्तस्माच्चांगंज्योतिषामित्युपात्तं

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

मस्मात्॥४॥ वेदांगानि॥ ज्यो॒ज्ञास्त्रंमुखंज्योतिषंचक्षुषीश्रोत्रमुक्तंनिरुक्तंचकल्पः
करौ॥ याचशिक्षास्यवेदस्यसानासिकापादपद्महृयंछंदआद्यैबुधैः॥५॥षडंग
मध्येज्योतिःशास्त्रमुख्यमंगं॥उक्तंचवेदचक्षुः किलेदंस्मृतमिति॥एतद्वेदांगत्वाद्
ब्राह्मणैरध्येतव्यं॥ तस्माद्द्विजैरध्ययनीयमेतत्सुण्यरहस्यंपरमंचतत्त्वं॥योज्यो
तिषंवेत्तिनरःसम्यक्कृधमाद्यमोक्षान्लभतेयत्राश्च॥एतदुष्टस्यनैवकथनीयं॥
उक्तंच॥दिव्यंज्ञानमतींद्रियंयदृषिभिर्ब्रह्मंवसिष्ठादिभिः पारंपर्यवशात्तदेहस्य
मवनींनीतंप्रकाश्यंततः॥नैतद्दुष्टजनेदुर्जनदुराचारेचिरावासिनास्यादा
युःस्फुटतस्मयेमुनिकृतांसीमामिमामुल्लंघतः॥६॥एवंज्योतिःशास्त्रंविदुःस्तोहो
राशास्त्रविदोमवंत्येव॥तेषांज्योतिर्विदोप्रीतयेजातकपद्धतीकुवेइतिसंबंधः
अत्रजन्मसमयःस्पष्टःस्फुटोवेद्योज्ञातव्यः॥कैःयंत्रैःघटीचक्रयंत्रफलकादि
भिः॥उक्तंच॥नाडीगोलेवलयंयष्टिःशंकुघटीचक्रं॥चापंतूर्यंफलकंधीरेकपारमा

र्थिकंयंत्रं॥७॥अत्रजन्मसमयेखेटाःवेद्याः॥तेखेटाःयस्मिन्पक्षेघटंतेप्रत्यक्षमा
काशेदृश्यंतेतथागणितयुक्त्यासुगणकेनग्रहाःसाध्याः॥ज्ञास्त्रमाद्यंतदेवैर्यत्
वंप्राहभास्करः॥युगानांपरिवर्तनकालभेदात्केवलमिति॥वसिष्ठोपि॥इत्थं
मांडव्यसंक्षेपात्उक्तंज्ञास्त्रमयोत्तमं॥विस्तरस्तेरविचंद्रादेर्भविष्यतियुगेयुगे॥८॥
विस्तरस्तेविस्तरसनंशिथिलत्वमितिभावः॥ततोनक्षत्रग्रहयोगादिकंवर्त्तमानक
लोयस्यग्रहस्ययस्मिन्पक्षेघटंतेप्रत्यक्षमाकाशेदृ८तथागणितयुक्त्यासुगण
केयाः केनग्रहाःसाध्याः॥मयाइदानींवर्त्तमाननावलोक्यसाधिताः॥तत्रसौरःसूर्यः।चंद्रः
सूर्यात्पंचकलिकोनः।चंद्रोब्रह्मंब्राह्म्यं॥भौमःआर्यजः।बुधश्चंचलोब्रह्मंब्राह्म्यं॥गुरुः
आर्यजः।आर्यपक्षजः।शुक्रश्चलोब्रह्मंब्राह्म्यं।आर्यमध्येज्ञानिःआर्यपक्षात्पंच
भागाधिकः॥राहुःआर्यजः।सर्वेषांस्फुटीकरणंआर्यपक्षजमेव।ततस्तात्का
लिकोकोयनभोगयुक्तइत्यादिकरणैःस्वोदयेरुदयोलग्नंसाध्यं॥सउदयःषड्

स

तथथा। अर्धरात्राउपरि शेषदिनदलेनयुतंसत्रात्रिपूर्व
नतंस्यात्।

इति। तल्लग्नं रात्रिषड्युक्तं अस्तर्क्षं अस्तलग्नं भवति॥ उन्नास्तलग्ने इति।
भावद्वयसाधनेदानीं द्वादशभावसाधनादौ मध्यलग्नपाताळलग्नसाधनं
नतोन्नतपूर्वकमाह॥ रात्रेःशेषमिति॥ रात्रेःशेषंयत्घटिकादिकं रात्रेः इतं
गतं चयत्घटिकादिकं तद्दिनदळेनयुतंसत्रात्रौ पूर्वनतंस्यात्॥ अर्धरात्रात्
प्राक्शर्वरिगतंदिनार्धेनयुतंसत्रात्रौ पश्चिमनतंस्यात्। अहःगतंशेषकंचदिने
इळेनविश्लेषंविश्लेषितंदिनार्धशोधितंसत्दिवसेपूर्वनतंस्यात्॥ दिनार्धा
दुपरिदिनशेषंदिनदळेनविश्लेषंदिनार्धंशोधितंसत्दिनेपश्चिमनतं
स्यात्। तन्नतंत्रिंशोच्युतं॰ त्रिंशाच्युतं उन्नतंस्यात्। तद्यथा॥ पूर्वनतंत्रिं
शा॰च्युतंपूर्वोन्नतंस्यात्। पश्चिमनतंत्रिंशात्च्युतंपश्चिमनतंस्यात्। य
स्यपूर्वोन्नतेति। पूर्वोन्नतषड्युक्तरविर्लंकोदयेर्गमिवत्लग्नवत्साधितंतन्मध्यलग्नं
भवतितन्मध्यलग्नंस्यात्। पूर्वकपाळेउन्नतंषड्युक्तरविर्तः पूर्वोन्नतंचष

ड्युक्तरविश्चपूर्वोन्नतषड्युक्तरवीताभ्यामितिपंचम्यर्थेतसू। पश्चान्नता
दित्यतोलंकोदयैर्लग्नवत्साधितंतन्मध्यलग्नंस्यात्। पश्चान्नतंचआदि
त्यश्चपश्चान्नतादित्यौताभ्यांपंचम्यर्थेतसू। एतदुक्तंभवति। अर्धरात्राउ
परिदिनार्धपर्यंतंपूर्वकपाळेउन्नतंइष्टकालंप्रकल्प्यसषड्भंताकाक्षि
कार्कसूर्यंप्रकल्प्यलंकोदयान्उदयान्प्रकल्प्यतद्भोग्यभागैरुदयैरुक्तउ
क्तिप्रादिकर्मणायलग्नवत्साधितंतन्मध्यमंस्यात्॥ दिनार्धादुपरिरात्र्य
र्धपर्यंतंपश्चिमकपाळेपश्चिमनतंइष्टकालंप्रकल्प्यकेवळंताकाक्षिकं
सूर्यंप्रकल्प्यलंकोदयान्लोदयान्प्रकल्प्यतद्भोग्यभागैरुदयैरुक्तइत्या
दिनालग्नवत्साधितंतन्मध्यलग्नंस्यात्॥ मध्यलग्नंसषड्षड्भानियुक्तं
सुखंपाताळलग्नंस्यात्॥ एवंभावचतुष्टयेसिद्धेतदंतराद्यभावसाधनं
उपचयापचयात्मकग्रहभावफळसाधनंचाह॥ न्यूनोच्यस्तत्रयभस्यिति

व्यस्तरवभस्यत्र्यंशा इति। विगतंअस्तंसप्तमंयस्मात्तत्व्यस्तंचतत्
रवभंचनामदशमंलग्नं। व्यस्तरवभस्यत्र्यंशाः तृतीयोंशाः राश्यादिः भ
यमहतः एकद्विगुणः तनोलग्नेयोज्यः एकत्रएकगुणोतनौयोज्यः अ लग्ने
न्यत्रद्विगुणोयोज्यः एवंद्वितीयतृतीयभावौस्तः सत्र्यंशौ द्विच्युतौ द्वाभ्यां
शोधितः भयमहतोबंधोयोज्यः एकगुणएकत्रचतुर्थभावेदेयः अन्यत्र
द्विगुणोदेयः इत्यर्थः। एवंपंचमषष्ठौभावौस्तः। एवंलग्नादयेषड्वाजा
ताः। तेषूसांगभाराशिषड्युताः जायादयोषड्वाजाताः। एवंद्वादशभा
वाःस्युः। संधिर्द्वियोगोर्द्धितः। द्वयोर्भावयोर्योगोर्धितः संधिः स्या
त्। लग्नद्वितीययोर्योगार्धंतयोः संधिः स्यात्॥ द्वितीयतृतीययोगा
र्धंतयोः संधिः स्यात्॥ एवंसर्वेषांभावानांसंधयः स्युः। अत्रभावद्वय

योगकरणेचक्रार्धिकतायांचक्रंनत्याज्यं। तयाप्रथमभावेभवना
दिस्युः। अग्रिमभावेपूर्णंस्यात्। तदापूर्णभावेद्वादशांशग्राह्यं। शू
न्यंसंधिरिति। संधिषुगतेग्रहेफलंशून्यंस्यात्॥ भावगेग्रहेअर्थात्
अरिक्तंफलंस्यात्। भावगोभावसमेग्रहेसंपूर्णरूपंफलंस्यात्। अं
तरेनुपातः। संधिरवगांतरंभावसंध्यंतरेणाप्तंसत्ग्रहस्यभावफलंस्या
त्॥ तद्यथा। भावान्यूनेग्रहेपूर्वसंधिरवगांतरं॥ भावाधिकेग्रहेत्व चेव
परसंधिरवगांतरं॥ परसंधिभावांतरेणाप्तंग्रहभावफलंस्यात्। पूर्व
संधिरवगांतरंपूर्वसंधिभावांतरेणाप्तंग्रहफलंरूपादिकंस्यात्॥ यस्य
भावस्यषष्ठ्यंशकल्पनयाग्रहस्यतद्भावफलंशुभंअशुभंवाज्ञेयं। भावा
धिकेअल्पेग्रहेसतिफलंक्षयःक्षयंअपचयउपचयवदंस्यात्॥ ॥
॥ ॥ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यकेरावदेवज्ञविरचितायांजा

६ तत्कर्मपथतोस्वोक्तटीकायांसर्वत्रेहफलजातमात्रोपयोगोभावाध्यायः॥ ॥अथग्रहदृष्ट्याश्रितजातकोक्तबलनिर्णयार्थंदृष्टिफलार्थंसविशेषग्रहदृष्टिसाधनाध्यायंवृत्तेनैकेनाह॥खेकाग्निरिति॥खेरागमादयोंकाःदृष्टावर्जितदृश्यकस्यएकादिसं०॥एकोदिराशोभादिजाःराश्यादयोभवंति॥तत्रैकेसंख्यादिसंएकः।त्रिनेत्रयः।चतुर्थद्विपंचमेखंषष्ठभेवेदाश्चत्वारः।सप्तमेरामाः त्रयइत्यर्थः।अष्टमेशरमोहो॥नवमेएकः।दशमेखंएकादशेजभं।द्वादशमेऽन्त्यं।खाभ्राभमित्यत्रसमाहारेकवद्भावः।पश्यतिदृष्टा।दर्शनाद्दृश्यः॥दृश्यएवदृश्यवर्जितदृश्यकस्यैकादिसंएतअंकास्यःचेद्गुणाद्दृष्टावर्जितदृश्यकस्य।अष्टवेदभेऽष्टसंचतुर्थेवेदाश्चत्वारोंकाःस्यात्नपूर्वोक्ताः।मंदनदृष्टावर्जितस्यदृश्यकस्यअंकयमेनवमेद्विसंचवेदाश्चत्वारोंकाःस्यः।नपूर्वोक्ताः।अस्तंगोसोमनदृष्टावर्जितस्यदृश्यकस्यनगुणस्यासप्तसंत्रिसंचत्वारोंकाःस्यः।नपूर्वोक्ताः।एवंदृष्टावर्जितदृश्यकस्यभादिजोयोंकादिजोभवति।सप्तागभ्रसयदधिखानळ२०लवेनसस्कार्यः।एतदुक्तं

६

भवति॥राश्यादिजोयोंकस्तत्तत्परांकोयःस्वयंन्यूनस्यात्॥यद्वा।यादृधियदधिकंस्यात्तयोरंतरेणराश्यधस्थभागाःगुण्याःखानळैस्त्रिंशद्भिः३०भाज्याःलब्धेनसोंकःसंस्कार्यः।कथंपरस्यैहीनःपरदृग्योगकःकार्यः।ततोविचक्षणतुल्यकःमनदृक्दृष्टिभवेत्॥ ॥इतिश्रीकेशवदैवज्ञविरचितायांपथतोस्वोक्तटीकायांसविशेषदृष्टिसाधनं॥अथग्रहाणांबलाबलसाधनंविनासर्वजातकोक्तफलनिर्णयंदृग्गणितैक्यादिनिर्णयंकर्तुनेशतेतरां॥ ॥तत्रोबलसाधनाध्यायःआरभ्यते।तत्रबलंस्थानदिक्कालश्चनैसर्गिकश्चेष्टा।दृष्टिभिःषड्विधं।तत्रस्थानबलंपंचधा।उच्चबलंसप्तवर्गबलं।समविषमराशिनवांशकबलं।आदिमध्यांत्यद्रेक्काणाधिपतिपुंनपुंसकस्त्रीग्रहबलं।केंद्रादिगतग्रहबलं।एवंपंचधास्थानबलं।एकधैव।कालबलंचतुर्धा।दिनरात्रिबलंदिनरात्रित्रिभागेशबलं।सहोरादिदिनमासाब्दबलं।पक्षबलं॥नैसर्गिकंएकधैव।चेष्टाबलंअयनबलं।चेष्टाकेंद्रजंच।कदाचिज्जन्मकालेग्रहोसमकलोस्तः।तदाबलदृधियासाचेष्टाबलभेदश्चदृग्व

लंएकधेव॥एवंपचदशाधिग्रहबलं॥तत्राहोरात्रानबलभेदेषु उच्चबलंसप्तवर्गबलंचाह॥
नीचोनोभगणाच्यूतः। इतिनीचोनोयातिग्रहस्यैतत्षडधिकस्तहिभगणाच्यूतः१२
चक्रात्शोध्यः चेत्षड्राशिः तर्हियथास्थितएवत्यर्थसिध्यं। राश्यादिकःषट्कृतः
षड्युक्तःकार्यः। ओच्चंबलंस्यात्। यदानीचोनोग्रहस्यसंपूर्णाः षट्राशयः स्तदोष
ड्युक्तःपूर्णरूपंबलंस्यात्। यदाषड्भ्योल्पास्तदारूपच्छानेप्रथमंशून्यंग्राह्यं। ततस्त्रा
शून्याद्यंषष्ठ्यागुणितंविकलास्तच्छानात्स्वहारणापरिनीयापद्विहृत्वा० लब्धं
शून्याद्यःषष्ठ्यंशाः स्तेमाः। तद्विषष्ठ्यंशाः स्तदधोदत्त्वा। एवमुच्चबलंस्यात्। अ
स्तंयादीनांनीचानि। ० ३ २८ २२ १८ १५ ३० ० अथसप्तवर्गजबलं। स्वर्क्षधमिति। स्वर्क्षे
स्वभवनेग्रहेअर्धबलं३०। स्यात्। समेअष्टमांशाः ३०। मूलत्रिकोणत्रयश्चरणाः ३०
बलं। मित्रराशेरंघ्रिश्चरणाः ३०। अधिमित्रभेष्टमांशाः अष्टमांशाः स्त्रयः ३३ वैरि
भेअष्टांशाः षोडशांशाः ३। अधिवैरिभेदंतांशाः द्वात्रिंशद्भागाः। ३। रूपस्थितिसर्व
त्रार्थसिद्धं। ग्रहाधिपवर्गादिनिखेटस्यग्रहादिसप्तवर्गपतिवर्गात्सप्तवर्गाधि

पेभ्योयथास्वानोक्तानिस्वर्क्षधमित्यादीनिसप्तबलानिग्राह्याणि। तेषांसप्तानांबलंऐक्यजं
सप्तवर्गजबलंभवति। एतदुक्तंभवति। ग्रहोयस्मिन्गृहेअस्तितत्गृहस्वामिनःस्वर्क्षादि
उक्तबलंग्राह्यं। एवंहोरादिस्वामिनांग्राह्यं। तदैक्यंतस्यग्रहस्यसप्तवर्गबलंभवति। तस्यग्र
हस्यअत्रकेचन। पादोनंतुंगबलं त्रिकोणगृहगइति। ग्रहस्यग्रहस्वानेदेवअष्टमबलं
गृहंतितदयुक्तं। सप्तवर्गजमितिसप्तसंख्यानियमात्॥ अथपुंस्त्रीराद्विगतग्रहबलं।
तथाकेंद्रादिगतग्रहबलं। तथाद्यमध्यांतद्रेक्काणगतपुंनपुंसकस्त्रीबलंचाह। शुक्रेंदू
समभांसेकेति०॥६॥ समभांशकेनास्तितौशुक्रेंदू०॥ अंघ्रिरूपांघ्रिबलंदद्यातांवि
षमेभांशकेंवा०॥ अन्येरविभौमबुधगुरुमंदाः अंघ्रिबलंदद्युः॥ भंचअंशकश्च०भांशक
मित्यत्रद्वंद्वैकवद्भावः॥ अत्रश्रीपतिपक्षतिटीकाकारेणअंशमुख्यत्वंशुक्रं॥ समंस्त्रीभ
वनं॥ विषमंपुरुषभवनं॥ तदसत्॥ यतःसर्वेषां जातककाराणामतेनस्यात्॥ उक्तंच
लघुजातके॥ चंद्रसितौस्त्रीसंज्ञेपुरुषसंज्ञोपगाः रोषाः॥ एवमन्येष्वपिग्रंथेषुसंज्ञाराशि
रेव॥ राशिशिसमयोरास्तांशोपिबलंस्यात्॥ यदाशुक्रेंदूसमअंशोचभवतः तदेकपाद

एवबलं॥नपादद्वयं॥एवमन्येषांविषमेमंदरोचिस्थितानांएकचरणएवबलं॥नचरणद्वयं॥
अथकेंद्रादिषु॥केंद्रेपणफरआपोक्लीमेषुगताः ग्रहाः क्रमेणद्वयं०अर्धं॥चरणबलं
यच्छंतिदृहति॥तद्यथा॥केंद्रगाःद्वयं॥पणफरगाःअर्धं॥आपोक्लीमगाःपादं॥बलंय
च्छंति॥अत्रकेचित्भावषड्यंशाकल्पनया॥त्रैराशिकमूहंति॥यैतदप्ययुक्तं॥अथ
स्त्रीखेटोच्चेइंदुशुक्रौ॥राशितृतीयद्रेक्काणस्थितौपादबलंयच्छतः॥नराःगुरुसौमार्कीःप्र
थमद्रेक्काणेपादबलंयच्छतः॥क्लीबौबुधशनी॥मध्येद्रेक्काणस्थितौपादबलंयच्छतः॥॥
इदंपंचविधस्थानबलंसुस्थितं॥॥अथक्रमप्राप्तंदिग्बलमाह॥मंदालुग्नमिति॥७॥मंद
तुरगेश्वरात्लग्नंशोध्यं॥इनात्तुरयतिथाकुजाच्चहिबुकंचतुर्थंशोध्यं॥विधोश्चंद्रात्तृ
थाभागंवात्सप्तमंशुक्राच्चमाध्यंदशमंशोध्यं॥ज्ञातबुधात्तथागुरोश्चअस्तसप्तमंशोध्यं॥
शेषंचेद्दशभात्पुष्टंषड्राधिकंभवतितदाचक्रंतच्चयजेत्॥चक्रात्तुशोध्यंषड्भात्यं
अथात्ययथास्थितमेवातद्राश्यादिघस्रंदृहतिषड्भिर्भाज्यंअत्रभाजनविधिस्तुउच्चबला
न्नयनेप्रागुक्तःसोत्रज्ञेयः॥इतिदिग्बलसाधनं॥अथकालबलमाह॥अथोसमयजंरूपमिति॥८

अथोसमयजंकालबलमुच्यते॥अत्रविदोबुधस्यसदादिवाराद्योवा
रूपमेवबलंस्यात्॥त्रिंशाद्भक्तेनतोनतेक्रमेणार्किकुजाकीर्णांपरेषांअ
न्येषांबलेभवतः॥एतदुक्तंभवति॥त्रिंशाद्भक्तंनतंसत्यंलब्धंतदेवार्कि
कुजाकीर्णांत्रयाणामपिबलंस्यात्॥त्रिंशाद्भक्तंउन्नतंसत्यंलब्धंतदे
वपरेषांगुरुशुक्राणांत्रयाणामपिबलंभवति॥॥अथान्यत्कालभेदत्रय
माह॥शुक्लेत्येतिथिहृदिति॥८॥शुक्लेशुक्लपक्षेअंतेसंशुपक्षेतिथि
हृतंपंचदशाहृतेष्वतिथयःक्रमेणसंतांशुभग्रहाणांबलंभवति॥एत
दुक्तंभवति॥शुक्लपक्षेगतास्तिथयःपंचदशाहृताःकार्याः॥कृष्णपक्षेशे
षास्तिथयःपंचदशेभ्यःशोधिताःशेषाभवंति॥यस्मातांशुभग्रहाणांच
बुधस्यकृष्णांबलंस्यात्॥तदेवरूपंरूपात्शुद्धंपापानांरविभौमा

दीनांबलं स्यात्॥ इदं अत्रागतं बलं विधोश्चंद्रस्य द्विगुणं कार्यं। इदं पक्षबलं। अथ अहोदिवस्य त्र्यंशकेषु प्रथमद्वितीयतृतीयेषु। सौम्याकुजसितवांत्र्याणां क्रमेण तथा निशाः रात्रेः त्र्यंशकेषु त्रिषु ज्ञार्किसिताराणां रूपबलं स्यात्। इज्यस्य गुरोः सदा सर्वकालेषु रूपबलं स्यात्। येनोक्तं भवति। दिनस्य प्रथमत्र्यंशे जन्मतः सौम्यस्य बुधस्य रूपबलं स्यात्। द्वितीये अर्कस्य। तृतीये अर्कभुवः रानेः रूपबलं स्यात्। रात्रेः प्रथमत्र्यंशे चंद्रस्य। द्वितीये भृगुजस्य। तृतीये भौमस्य रूपबलं स्यात्। सर्वकालेषु गुरोः रूपबलं स्यात्। इदं कालबलं स्यात्। अथ वर्षाधिपतिबलं। अंघ्रिघ्न्यात् पादवृध्या समा। मासदहरेश्वरः क्रमाद्बली स्यात्। जात्येकवचनं एतदुक्तं भवति। समाधिपो वर्षाधिपो यो ग्रहः स्यात् तस्य एकपादबलं स्यात्। यो मासाधिपः तस्य पादद्वयं रूपार्धबलं स्यात्। यो दिनाधिपः वासरः तस्य पादत्रयं पादोनरूपं बलं स्यात्। यो होराधिपः कालहोरापतिः तस्य पादचतुष्टयं रूपं बलं स्यात्। दिनपतिकालहोराप्रसिद्धौ। वर्षमासपत्योः अनयनाय श्लोकाभ्यामाह॥ सचंद्रः द्विघ्नायं ग्रहलाघवघ्ननिचयश्चक्रहृतः षड्भ

रसैः ६ षड्रसैश्च २६ युतः सबाणतपनः १२५ सेषुश्चरवांगाग्निभिः ३६० खाज्यैर्विहृतः ३० फलैर्गुणयमरंध्रचक्रनिघ्नास्तु ५ खा० पेतद्विघ्नि २ त्रि ३ युतैर्नगा वर्षितकैस्तु कालसमा मासपौ॥७॥ द्विरूपाढ्यपिंडो रदैर्युताक्षयुगिति। द्विरूपाढ्यपिंडो रदैः ३२ युताक्ष युक्तरवांगाग्निहृतः ३६० खाग्नि ३० हृतैः फलैर्युतौ वेदगुणौ इस्त्रि ३ हृतद्वि २ ऋषि ७ हृ ४ तैकाहर्गणतुल्यौ क्रमेण दमासपौ॥७॥ ग्रहलाघवात् पूर्वप्रसाधनतुल्यादहर्गणैः। त्रीन् आगम्य कं समाप्रसाधनतुल्यं द्विपिंडं स्वत्र योज्य संधयाप्य एवं चतुर्भिर्दं कालबलमुक्तं। अथ द्विघ्नचेष्टाबलमेवं। मायनबलं लंबजंग्रमात्तनाह। सदा क्रांतिभागैः सदेवतिथ्यैः सौम्यैर्धनिसिद्धाः चतुर्विंशतियुक्ताः एवं कार्याः। रानीदोः क्रांतिभागैः याम्यसौम्यैः क्रमाद्धतानाः सिद्धाः॥२४॥ कार्याः सौम्यैर्युक्ताः कार्याः सौम्यैरूनाइत्यर्थः। परेषां अन्येषां रविगुरुकुजशुक्राणां विलोममिति। एतेषां याम्यैः क्रांतिभागैः सिद्धा रूनाः कार्याः सौम्ययुक्ताः कार्याः एवं ते सर्वेजांभोधिरूपक्रकार्माः अष्टाचत्वारिंशदुक्ताः एतेषां सर्वेषां अयनबलं स्यात्। एतत् आगतं सूर्य

स्यदृग्ज्ञेद्विगुणंकार्यं। एतत्प्रमनबलंस्यात्। केचित्तु शारसंस्कृत्योक्तं तदसत्। यतोयह
स्यया म्योत्तराभ्रितमुखेनभेयनगमनंक्रांतिवशादेव। शारवशात्। यतो ग्रहस्यशारः
क्रांतिस्त्रएवनष्टथकृअतो ग्रहस्यमुखवलनंक्रांतिवशादेवानउक्तंमहताप्रबंधेन
सिद्धांतशिरोमणौ। वलनामयनेक्षेपः क्षिप्तोयस्तेकुबुध्यइति। एवंअयनबलसाधन
क्रांतेः शारसंस्कारोनास्तीतिसद्युक्तिः। इत्यायनबलंअथमुख्यचेष्टाबलमाह॥ ॥मध्यस्प
ष्टकृतेति।१।२०। मध्यात्सकाशात्स्पष्टविवृधहानिः। स्पष्टाविवृधहानीतयोर्दलंस्पष्ट
विवृधहानिदलंतद्भजतीतिदळभाकृदळभाकृचासोमध्यश्चदळभाऽमधः तेनउनंचत
त्शीघ्रंच। स्पष्टस्पष्टविवृधहानिदळभाऽमध्योनशीघ्रंकुजात्मध्यश्चस्पष्टश्चम
ध्यस्पष्टोतयोर्युतिः। तस्यादलंनउनितंचतच्चलंचलदलोनितंचलं। कुजमारभ्यपचानां
केंद्रंचेष्टाकेंद्रंस्यात्। तच्चतषऽधिकंभगणात्चक्रा१२त्त्यक्तंकार्यं। षऽल्पंयथास्थित
मेव। षट्टतंषड्भिर्भज्यं। कर्यं। ऊच्चबलोक्तरीत्याचेष्टाबलंस्यात्। एतदुक्तंभवति। मध्यात्स
काशात्स्पष्टयोर्वृधिहानियोर्यत्तस्याःदलंमध्यग्रहेकार्यं। वृधर्दलंमध्यमेयोज्यं। हानेर्दलंम
ध्यमेक्ष्यं। तेनमध्यनशीघ्रंशीघ्रोच्चंकार्यं। मध्यग्रहस्पष्टग्रहयोगःकार्यः तस्याधेनेचलो ९०

च्चंशीघ्रोनितंकार्यं। एवंकुजादीनांशीघ्रकेंद्रंस्यात्। तस्माऽच्चबलवत्। चेष्टाबलंस्यात्। अ
त्रफलद्वयार्धसंस्कृतमध्यग्रहेणशीघ्रोच्चंउनंलंतंसत्चेष्टाकेंद्रंसक्रंचक्रार्धतपा
कंदृश्यते। यतःश्रीपतिपथतोऽन्यत्स्पष्टग्रहमितिभ्रांतिपाठः। यतःसाधफलद्वयसं
स्कृतमध्यग्रहोनचलोच्चंअत्यंतमयुक्तंस्यात्। अत्रजलान्मध्यग्रहमितिपाठेनफ
लद्वयार्धसंस्कृतमध्यमचलोच्चंसघुक्तंकेंद्रंस्यात्॥ अतएवश्रीधराचार्य
णोक्तं। स्फुटश्चेच्छीघ्रकेंद्रेमेतच्छेषार्धंधनंबले॥ स्फुटेवाशुध्यतेमध्येतच्छे
षार्धंभयोभवेत्। ततोमध्योनितंकृत्वातच्चक्रार्धाधिकंयदि। संशोध्यभ
गणात्तस्मात्षड्भिश्चेष्टाबलंहृतात्॥१॥ तथादामोदरपऊनावपि॥ स्फुट
मध्यमयोरैक्यंदलितंशोधयेच्चलात्॥ चेष्टाकेंद्रमिति॥ इतिद्विभेदचेष्टा
बलं॥ अथनैसर्गिकबलमाह॥ ॥ स्यादेकोत्तररूपमिति। सप्तसुको
ऽष्वेकोत्तररूपंसप्तभिर्हृतंसत्मंदादिसप्तग्रहाणांबलंस्यात्॥

॥ चंद्रसूर्यौ विना। सूर्ये अस्तं। चंद्रेसमागमः। नयुद्धं॥२

अथ कदाचिद्विशेषमाह। युद्धेबाणवियोगेति। कदाचिज्जन्मकालेग्रह योर्युद्धं भवतीति। समकालेग्रहौ स्तः तदा तयोः कालात्मकौ वा एकौसाध्यौ तथातयोः पूर्वोक्तानांबलानां निजानांऐक्यं इतियोगो कार्यो॥तयोर्वीर्ये कस्मि न्ययोरंतरंबाणयोरंतरेणाहतंकार्यं। यद्युद्धं तेनोन्नतरादिदृष्टेन तस्य ग्रहस्यबलंसहितंकार्यं॥ दक्षिणस्थस्यबलंहीनंकार्यं॥ अयंकदाचि त्संस्कारःचेष्टाबलमेदः॥ ॥अथदृग्बलमाह॥ सदृष्ट्यंघ्रियुगिति॥ स्वटकीर्यंसदृष्टियुक्कार्यं॥ उग्रदृष्टिचरणोनमिति। पापग्रहदृष्टिचतु र्थांशेनहीनंकार्यं॥ इतिदृग्बलं॥ अथग्रहाणांवर्षमुक्त्वादानींभावानांब लमाह॥ भावानांबलमीश्वरस्य इति। भावादीनांयेअत्रयेबलवादीनांबलंईश्व रजंस्वस्वामिजंस्यात्। अत्रान्योविशेषः। नरचतुष्पदादिभावाः नरचतुष्पदाख्य

कीटांबुजाःराशयःस्युः। तेक्रमेणजायांबाद्यूनभोनिताःकार्याः तनस्ते भ्योदिग्वीर्यवदिति। दृग्बलाच्चबलवत्तुरीयाबलंस्यात्॥ एतदुक्तं भवति। अत्रयेनैराशिभावास्तेसप्तमभावोनिताः कार्याः। चतुष्पदास्तेचतुर्थभावोनि ताः कार्याः। येकीटास्तेलग्नोनिताः येजलचरास्तेदशमभावोनिताः तेभ्यो दिग्वीर्यवद्बलं। तेनतस्यभावस्यबलंयुक्तंकार्यं। तयासदृष्ट्यंघ्रियुक्तउग्रग्रह दृष्टिचरणोनकार्यः। पुनःस्वोच्चसप्तमयुक्तंचकार्यः एतदुक्तंभवति। भावेप्रतियहाणां दृष्टयःआगताः तत्रशुभदृष्टिचतुर्थांशेनतद्भावफलंयुक्तं। कार्यं पापग्रहदृष्टि चतुर्थांशेनहीनंकार्यं पुनः सकलयोर्बुधगुरुदृष्ट्याचयुक्तंकार्यं। इतिलग्नादि द्वादशभावानांबलंज्ञेयं॥ ॥जायांबाद्यूनभोनितेति। अथरुग्भीष्टकृष्टसाधनया अर्कचंद्रयोश्चेष्टाबलेकेंद्रबलेचाह। व्यर्केंदुस्त्रिभयुक्तेति। अत्रव्यर्केंदुशब्देनचंद्रस्यचेष्टा केंद्रस्यात्। त्रिभयुक्तसायनरविःराशिभयान्वितःसायनःसूर्यस्यचेष्टाकेंद्रस्यात्। ततस्ताभ्यांकेंद्राभ्यांबलंप्राग्वदिति। उच्चबलानयनरीत्याकुरु। किमर्थंगोक्तेष्टविधौ

रश्मीष्टकष्टसाधनेतेबलेवीर्ययुतभवतः॥चेष्टावीर्येनभवतः।यद्कस्या
यनबलंतदेवचेष्टाबलं।तत्रार्कस्यायनबलंद्विगुणितंपूर्वमेवकृतं।चंद्र
स्ययत्पक्षबलंतदेवचेष्टाबलं।अतःचंद्रस्यपक्षबलंद्विगुणितंपूर्वमिव
कृतं॥ ॥इतिश्रीकेशवदैवज्ञविरचितायांजातककर्मपद्धतौबलसाध
नाध्यायः॥ ॥अथेष्टकष्टदृग्फलादिज्ञानार्थमिष्टकष्टाध्यायआरभ्य
ते॥तत्रादौग्रहेरश्मीष्टकष्टसाधनमाह॥येचेष्टेत्यादि॥१॥येचेष्टोच्च
बलेरसेः षड्भिर्निहतैः सैकैकयुक्तैर्निजाः स्वीयारश्मयः।इतिउच्चबलात्
उच्चरश्मयः चेष्टाबलाच्चेष्टारश्मयः यस्यग्रहस्यबलंतस्यग्रहस्यज्ञेयाः।
अथार्कस्यचंद्रस्यरश्म्यर्थंइष्टकष्टार्थंचपूर्वमानितंबलंतदेवात्रग्राह्यं॥ ॥इ
तिरश्मिसाधनं॥चेष्टातुंगबलाहतेति।चेष्टाबलंतुंगबलाहतैः पदंमू

लंग्रहइष्टंग्रहस्यइष्टंभवति।बलोनेकमोरिति।चेष्टाबलंतुंगबलाभ्यांष्टथक्स्थनयोरेक
योरश्चचेष्टाबलयोर्घातान्मूलं।इदंहिग्रहस्यकष्टंभवति।तद्रूपंतदनुसारंग्रहस्यदृग्
फलंस्यात्।इष्टाधिक्येग्रहस्यदृग्फलंशुभंअधिकंस्यात्।कष्टफलाधिक्येदृग्फलम
निष्टंअधिकंस्यात्।इष्टकष्टयोःसाम्येदृग्फलंशुभंअशुभंचसमंस्यादित्यर्थः।ग्रह
स्यस्वीयंबलंइष्टेनकष्टेनचेष्टथक्कृतेतेकार्यतेदृष्टकष्टाख्यंबलंस्यात्।इष्टबलंकष्ट
बलंचूह्यं।अस्यप्रयोजनंग्रहस्यशुभफलंशुभबलवद्ज्ञातव्यं।अशुभफलंअशुभव
द्ज्ञातव्यं।अन्यत्रयोजनंचसप्तवर्गशुभाशुभसाधनेशुभघातमूलेनशुभंगुण्यं।अ
शुभघातमूलेनअशुभंगण्यंदृक्इत्यत्रज्ञजात्येकवचनं।दृक्इतिग्रहंप्रतियादृग्भः
आनीताःस्तास्वस्वग्रहस्यइष्टेनकष्टेनचेष्टथक्कृताःताःइष्टकष्टाख्याइतीष्टदृग्भाः
कष्टदृग्भाभवंति।एतत्प्रयोजनं।दृष्टेशुभफलंचेत्तर्हिइष्टदृष्टिवद्ज्ञातव्योयोजनीयं।दृष्टेर
शुभफलंतर्हिकष्टदृष्टिवद्ज्ञातव्यमितिसिद्धं।अथसप्तवर्गशुभाशुभस्त्रग्धराशाईल
विक्रीडितेनाह।स्वोच्चेत्यादिनिकाएतेति।१४॥अस्यार्थः एतत्शुभाशुभफलंइच्छात्वेरे
श्रावद्ज्ञातव्यं।तस्मिन्ग्रहेशेस्वोच्चेसतिरूपंशुभंस्यात्।त्रिकोणस्वमूलत्रिकोणेचरण

रहितंरूपं स्यात्। स्वर्क्षार्धं अधीष्टमैत्रयोष्टांशाः ३० इष्टसंयुजिमित्रराशिगतेचरणाः
२५ समसप्तमांशाः ७ वैरिभेसंयांशोषोऽष्टांशाः ३। ४५ अध्यरिसंयुजिअधिवैरिभगते
तुरङ्गः। १। ५२। नीचेऽन्यंस्यात्। अत्रयत्रोच्चनीचंवासंभवतितत्रान्यन्मित्रादिजनग्रा
ह्यं। एतद्गृहेगृहस्वामिनोगृहगृहस्वामिवशात्फलमिदंज्ञेयं। तद्यथा। गृहस्वामीयस्मिन्स्वो
च्चादिस्थानेस्थितःस्यात्तत्रोक्तंशुभंगृहेज्ञेयं। तदुनकंतेनशुभनदुनंएकरूपंगृहेअशुभंज्ञे
यं। अत्रएषट्स्थितिहोरादिषुषड्वर्गेषुदलमितिगृहवशादागतंशुभाशुभयोर्दलंज्ञेयं।
तद्यथा। होरादिवर्गस्वामीयस्मिन्स्वोच्चादिभेस्थितंउक्तंशुभंग्राह्यं। त्रद्रूपाच्छुभंअ
शुभंस्यात्। तयोःशुभाशुभयोर्दलंहोरादिषुवर्गेषुग्राह्यं। एवंसप्तवर्गस्थितानांशुभानां
ऐक्यं। अशुभानांचैक्यं। एवंतदैक्यकार्यंतितस्यशुभाशुभाख्यस्तः। अत्रस्वोच्चमूल
त्रिकोणस्वगृहाणांद्वयोर्वासंभवति॥ ॥कल्याणवर्मनिर्णयमाह॥ विंशतिरंशाः सिं
हे त्रिकोणमपरंस्वभवनमर्कस्य। उच्चंभागत्रितयंवृषभेंदोस्यत्रिकोणमपरंशाः॥
द्वादशभागामेषेत्रिकोणमपरंभौमस्य। उच्चफलंकन्यायांबुधस्यतुरगांशकेसदाचिं
त्यं॥२॥ दशमिर्भागैर्जीवस्यत्रिकोणंधनुषितत्परंस्वगृहं। परतस्त्रिकोणजातंपंचमि

रंशैः स्वराशिजंपरतः॥३॥ शुक्रस्यचतिसृभयोंशाः स्त्रिकोणमपरंस्वराशिश्च। कुंभेत्रि
कोणरविर्निजमरविजरविजायथासिंहः॥४॥ कन्याराशुरुद्वोक्तंराहुश्चमिथुनंस्मृ
तं। राहुर्नीचंधनुर्बाणादिकंज्ञानिवदस्यच॥५॥ अथकेकर्तव्यमाह॥ पंक्त्योःसप्तसको
ष्ठयोरिति। अस्यार्थः पंक्त्योःसप्तसकोष्ठयोः अर्थात्कोष्ठयोर्यग्रहस्यइष्टःसदैक्ये
कृतेतद्गृहंस्थाप्यं। अथतद्गृहस्थानंतदधोराशिषु होरादीनांषट्सुकोष्ठेषुपंक्ति
द्वयस्थाप्यंऊर्ध्वपंक्तौशुभंअधरपंक्तौअशुभंस्थाप्यं। ततोग्रहादिस्वामीनांस्वस्ववर्ग
स्वरूपेनस्वोच्चरूपमित्यादिरीत्याशुभाशुभैक्यकार्यं। नाभ्यांस्वीयाख्यांस्वस्ववर्गस्थं
शुभाशुभंगुणयेत्। ततोवर्गेष्टंतत्स्थवर्गोजसोः। सदसतोर्घातात्पदद्वयंतत्स्फुटंस्तः।
एतदुक्तंभवति। स्वगृहादिवर्गेस्थितोयोग्रहः सतत्स्थग्रहः स्वगृहादिवर्गेयत्रास्ति
तद्वर्गस्यस्वामीवर्गेष्टवर्गेश्वरः तयोःशुभवीर्ययोर्घातात्पदंतत्स्ववर्गस्थंशुभंगुणनीयं॥
वर्गेश्वरतत्स्थग्रहयोरशुभबलघातमूलेनस्ववर्गस्थंअशुभंगुणयेत्॥ तत्स्थग्रहगृहश्च
योरुक्तवन्मूलेनगृहस्थितंगुण्यंतत्स्थग्रहोरश्वरश्वरयोरुक्तवन्मूलेनहोरास्थगुण्यंएव
मन्यवर्गस्थेचएवंसप्तवर्गजंशुभंअशुभंचस्फुटंभवति। एतद्दृशात्ग्रहस्यग्रहादीनांशु

भाशुभफलंयोज्यं।वर्गफलंशुभंतहि तद्वर्गवशात्ज्ञेयं।अशुभंअशुभवशात्वेद्यं॥ ॥इतीश्रीके
शवदैवज्ञविरचितायांजातकपद्धतौस्फुटतरेकष्टसाधनाध्यायः॥ अथायुर्दायविनाश्र
हरणंदर्शाविभागोज्ञायतेजंतोःकिमितंजीवितमितिनज्ञायते।ग्रहाएवांयलिंचित्वषफ
लंदर्शास्वभुक्तवति।इतिप्रधानत्वायुर्दायाध्यायआरभ्यते॥स्वचाआयुर्दायोद्विधा।ग्रह
योगजोगणितागतश्च।ग्रहयोगजस्त्रिविधः।नियतआयुर्दायः।परमायुर्दायः।गणिता
गतश्चतुर्विधः।अंशोडुवःपिंडजोनैसर्गिकोजीवसंज्ञितश्च।तत्रादायोगजायुर्दाय
भेदस्यअभितायुर्दायस्यैकमुदाहरणमाह।कर्कीहीज्ययुतोदयेति।इंदुश्चेज्यश्चेंदुहि
ज्यौकर्कीद्वीज्याभ्यांयुतश्चासौउदयश्चअस्मिन्कर्कलग्नेचेंदुज्यावित्यर्थः।बुध
सितौकेंद्रभवतः।त्रयश्चअरिश्चईशाश्चत्र्यरीशेषुइतरैत्र्यरीशैतरैः।त्रि
संख्यास्त्रित्वंयस्यस्थानंअरिर्नाद्येनषष्ठेईशोद्येनलग्नकारस्तेषुइतरैपाप
ग्रहाःरविभौमसंदाःतैः।एवंसप्तग्रहाणांयोगैःअभितंअगणितमायुःवि १४
द्धिजानाहि।हीत्यवंयोगजमिव॥अन्यत्रजातकशास्त्रेयोगजंआयुःवि

द्धिजानीहिइत्यर्थःअत्रअस्यांजातकपद्धतौउन्मितंगणितायुरुच्यते॥
अथांशायुःसाधनायउच्चचेष्टायुणेः।ततःस्फुटगुणकमाह॥अल्पा
श्चेत्किरणाइतिचेत्किरणास्त्र्यल्पाःत्रिभ्योन्यूनाःतहिसरूपकिरणां
शैःरूपेणसहिताःसरूपाःसरूपाश्चतेकिरणाश्चतेषांअंशैश्चतु
र्थांशाःगुणःस्यात्॥अन्येत्रयोधिकिरणाःवतहिविभ्रमोर्धविग
ताभ्रेकोयेभ्यस्तेविलवःविभवश्चनेगावश्चतेषामर्धगुणकःस्यात्
एवंचेष्टकेंद्रसंभवगुणोस्तःचेष्टाकिरणेभ्योभवश्चेष्टकेंद्रतुंग
किरणेभ्यःसंभवोयस्यतुंगसंभवश्चेष्टकश्चतुंगसंभयश्च
चेष्टकेंद्रतुंगसंभवौतौचतौगुणौचचेष्टकेंद्रतुंगसंभवगुणौस्तः
तद्घातमूनंस्फुटोगुणःस्यात्॥तयोश्चेष्टगुणयोर्घातंमूनंस्फुट स्म

टोगुणः स्यात्॥ एतदुपाकसाधनं श्रद्धीफलं विना कृतं॥ ॥अथाश्रय
यगुणकमाह॥ यः स्वाधीष्टसुहृत्समेति। एतेवर्गेषुअंकाः स्वादीनां षण्णां
वर्गक्रमात् ज्ञेयाः स्वश्च मश्च रिपुश्च

एतेद्विघ्नाः	१८	१५	२७	८	५	३
एतेग्रहेषु	३६	३०	५४	१६	१०	६
	स्वं	अधिमित्रं	मित्रं	समं	शत्रु	अधिशत्रु

धृतिश्चेयादिषडंकाः अधीष्टश्च सुहृच्च स अधिरिपुश्च एतेषां समाहारः अधिरिपु तस्य अधिरिपोः स्वस्यवर्गे धृतिः अष्टादश १८ अधीष्टस्यवर्गे त्रिंशत् ३० पंचदश १५ सुहृद्वर्गे विंश २० सप्तवर्गअंकाः ८ अरिवर्गे इषवः ५ अधिरिपोर्वर्गे गुणाः १२ एवमेतेषां होरादिवर्गे एतेअंकाः स्युः ग्रहस्यानेयोंकः उक्तवदागच्छति सद्विगुणोग्रोह्यः। एवं सप्तवर्गेषु

स्वामिस्थानादागताः सप्तअंकाः ग्राह्याः परंतु ग्रहांकास्तद्विगुणा एव ग्राह्या इति॥ एवंक्रमेणैषां सप्तानां योयोगस्तं योगं स्वादीनां षण्णां तद्गुणं स्वग्रहस्यभेग्रहेसतिक्रमादेतैः षड्भिर्वक्ष्यमाणैः षड्गुणो हरेत्। तद्यथा॥ स्वस्यग्रहे षड्भिः षड्भिः १८ अधीष्टग्रहेवासुभिः षड्भिः ३० सुहृद्ग्रहेनवभिः षड्भिः ५४ समग्रहेअंशुमद्भिः वा हारनाभिः षड्भिः १६ अधिग्रहेधृतिभिः षड्भिः १० अधिरिपुग्रहेजिनेश्वतुर्विंशतिभिः षड्भिः १४ क्रमेण हरेदित्यर्थः। वर्गोत्तमे स्वांशैस्त्रिनवांशैश्च त्रिंशांशैश्चेत्कोणगतेग्रहेसति सदेवरसगुणैः १६ षत्रिंशद्भिर्हरेत्। नस्वादिग्रहागतहरणेत्यर्थः। एवंसतेलब्धं। अथाश्रयाद्व्ययगुणः स्यात्॥ अथाश्रयगुणकविशेषसंस्कारंचाह॥ आयुर्भाग्यांश्याहृ॥

चे दूर्गोन्नमपूर्वगति ॥१८॥ वर्गोन्नमपूर्वगइति वर्गोन्नमादिषु त्रिषु
वर्गोन्नमस्वांशो स्वनवांशोस्वद्रेक्काणगतोग्रहस्त्र्येस्तदापूर्वआनीतए
वआश्रयगुणः स्यात्॥अधिरिबुअधिसुहृद्भवतितदातद्गृहं
कात्रिषडुभक्कात्तल्लब्ध्याक्रमेणऊनयुक्कार्यः।तत्रअधिवैरिभेऊ
नःअधिमित्रभेयुक्।पूर्वानीतआश्रयगुणकः कार्यः।अरिष्ट इति।
अरिष्टभद्दष्टेग्रहेसतितद्गृहांकात्।अधिनवकाप्याक्रमेणऊनयु
क्कार्यः।अरिभेऊनेःइष्टभेयुक्तआश्रयगुणः कार्यःस्वभेसमभे
केवलोयथास्थितएव॥वर्गोन्नमादिषुत्रिषुगृहेसतिइतिसंस्कृत आ
श्रयगुणकः कार्यः नान्यथा।तस्फुटहतेमूलंतस्याश्रयगुणकस्यप्रा १६
गानीतस्फुटगुणकःस्याद्धृतेधृतिस्थमूलंसयोग्यैःकर्मयोग्यागु
णःस्यात्।अथरविदानींसूर्यादिसप्तानांतनोर्लग्नस्यचलवाःस्वयुगद्वेषाःस्मृता

रिंशद्भिर्भक्काःशेषाःद्वांशाःस्युषःअंशाःसंति।अथचक्रधातार्धहानिमाह।रसप्तघ्ने
सतिरवेश्चरोनउदयेति॥१९॥रवेश्चरोनउदयेलग्नेषड्घ्नेल्पसतिइयंहानिःनअन्यथा।अस्य
रवेश्चरोनितोदयस्यषड्घ्नेल्पस्यअंशोःउद्धृतेःखाग्निभिः२०त्रिंशद्भिःउनाभ्रुतिरेका
नःकार्यः।सोम्यानेसोम्यग्रहानितादृग्वेसतितदंशोद्धृतेःखाग्निभिः२०धृतिरवेरुना
भ्रुतिरूपमूलंकार्यगुणःस्यात्।रवेश्चरोनउदयेएकाल्पेतिअस्यरवेश्चरोनस्यउदय
स्यरवेःखाग्निभिःभाजितेःउनाभ्रुरेकःकार्यःसोम्यानितेउदयेसतिअधृतिरूनएकः
कार्योगुणकःस्यात्।एकोद्विवक्रुषुसत्कएकेपेहयोग्रहयोर्बक्रुषुवासत्कृतन्मध्ये
बलिनःएकग्रहस्यैवगुणकःकार्यःनान्यस्य।इदंसर्वेषामतं।सत्याचार्यवराहादिभिरे
तदेवोक्तंहरयुतिर्विहृत्यहसंख्ययेत्याद्यक्तंतदुपेक्षितं॥वराहादिभिःएवंयस्यग्रह
स्यगुणकउक्तस्तेतेनगुणेनभ्नाःगुणितानिजायुरंशजकलाःस्वायुर्दायेत्यवोत्याःकलाः
कार्याः।एवमन्यगुणनेवा।चक्राधहानिरुक्ता॥ ॥अथवर्षादिदृग्गायुर्दयानयनमाह॥
दायांशोत्थकलाःस्वयोग्यगुणकेति२०दायांशोत्थकलाःआयुर्दयांशानांकलाःस्वक
र्मयोग्यगुणकघ्नाःस्वीयेनकर्मयोगेनगुणेनगुण्याःखाभ्रनेत्रा२०ष्टताःशतहृताम

कालब्धंवर्षादिसमादिकंवर्षादिकंअंशायुर्भवति। अत्रायंविधिः आयुरंशोथकलाः स्वयोग्ये
नगुणेनगुणनीयाः। शतद्वयेन२०० भाज्याः फलंवर्षाणि। ततः शेषंद्वादशभिर्गुण्यं शतद्व
येनभाज्यंस्तल्लब्धंमासाः शेषंत्रिंशद्भिः संगुण्यं शतद्वयेनभाज्यंलब्धंदिनानि। ततः
शेषं षष्ट्यागुण्यशतद्वयेनभाज्यंलब्धंघटिकाः ततः शेषं षष्ट्यागुणितं द्विश
तेनहृतंलब्धंपलानि॥ इत्येवंसमादिः स्यात्। ततः तनोर्दायांशाएव त्र्याहताः
त्रिगुणिता दिभक्ताः समाघंलग्नायुः स्यात्॥ तत्रापि तषाधोमासाधान
यनंप्राग्वदेव॥ अथवेष्टलग्नंबलवत् षड्वेभ्योऽधिकं अधिकबलंतदा लग्न
भेस्वल्पाद्यैः सलग्नराशितुल्यैः वर्षैः पूर्वानीतंलग्नायुर्योज्यं। ततोद्वि
निघ्नंरश्युद्भागादितोमासयुक् कार्यं॥ द्वाभ्यांनिहन्यतइतिद्विनिघ्नं॥ रा
शेः पंचभिर्हृतं। इतिशरहृतं द्विनिघ्नंतच्छरहृच्चद्विनिघ्नंशरहृतंतच्च त
द्भागादिचततः मासादियुक्तंकार्यं। एतदुक्तंभवति। लग्नस्यराश्यधंस्वंभो
गाघंतद्विनिघ्नंकार्यं। ततः पंचभिर्भाज्यंलब्धंमासाः शेषंत्रिंशद्गुण्यं पंच

॥६७॥

भिर्भाज्यंलब्धंघटिकाः ततः शेषं षष्ट्या६० गुण्यं पंचभिर्भाज्यं ल
ब्धंपलानि। एवंमासादियुक्तं पूर्वागतंलग्नायुः कार्यं। मासयुगिति।
सावयवमासयुगित्यर्थः॥ ॥अथपिंडायुर्ज्ञानार्थंआयुर्भागानयन
माह॥ स्वोच्चोनोद्युचरोंगभात्समधिको इति॥३॥ स्वोच्चोनोग्रहः अंग
भास्त्रिभात्समधिको ग्राह्यः॥ षड्राश्येन्यूनेऽर्कंद्वादशरांशंग्राह्यं। त
स्यभागाः कार्याः॥ यदिग्रहोवैरिक्षेतर्हिनेभागाः गुणंशोनाः स्वयंशोनाः
कार्यइत्यर्थः॥ वक्रंवक्रगतिंविनावक्रगतस्यग्रहस्यवैरिक्षेपिस्वयंशो
नाः नकार्यइत्यर्थः॥ तथोक्तंश्रीधरपद्धतौ॥वक्रचारंविनात्यंतंशत्रु
राशौहरेग्रहः॥ तथाचश्रीपतिः॥ यंत्रांकंहरतिक्षेत्रेशत्रुक्षेग्रहस्तथोच्च
नुवक्रचारगः॥ तथाचदामोदरः॥ ततोविनावक्रगतिंहरेच्यन्निजात्

षष्ठंत्रासरिष्फहिबुकेहोरामकरंदेपि॥पंत्राहरंसकुटिलारिपुरात्रिसंस्थः
पतोवक्रगतोयहोबलवानतःस्वगृहेपिपंत्रंनहरति॥हित्वामित्रगृह
आनकेपाठात्॥वक्रंकुजमितिकैश्चिद्व्याख्यातं॥तदसत्॥असुकृत्तत्व
कुवाक्यविरोधाच्च॥यानिसितौविनावक्रास्तमितेग्रहेसतितेआयुर्भा
गाअध्यायाताःअधितांष्टिकार्याः॥यतःयानिसितोस्तंवैरिणोनस्तो
स्तंसन्निध्येनअस्तंगतावपिस्वायुषोर्धंनहरतः॥एतन्नानिद्व्येयु
गपत्प्राप्तेएकैवाधिकाहानिःकार्या॥नचुलंभवति॥वैरिसेपंत्रोहानि
स्तस्मिन्नस्तंगतेअर्धहानिःएवंहानिद्व्येप्राप्तेअधिकैकैवहानिरितिअर्ध
मेवहानिःयानिसतयोर्हानिद्व्येप्राप्तेपंत्राहानिरेवयनस्तयोरस्तहानिना
स्तेव॥तच्चाहयवनः॥खेचरोजायतेयोर्धंपंत्रायोरपहारकः॥असुपःसहरेद

पंत्रोछक्रानिश्चरादिति॥अथपिंडनिसर्गजीवेपिआयुर्दायेप्रागुदिते
ऽर्धहानिर्भवेत्॥षड्बलात्परतोनीतगुणेननेभागागुणनीयाइत्यर्थः॥पा
ग्रहेलग्नेसतितेषांभागानांहानिर्विशोषमाह॥दायांत्राधूसदांशयोगइति॥२२॥
ननुलग्नगेखलेपापग्रहेसतितेधूसस्यग्रहणादायांत्राःस्वयंकृतनुल
वादिघ्नाःलग्नस्फुटवादिनाभिघ्नाःकार्याः॥स्वषष्ठ्यंशधृताःकार्याःआ
द्यालब्धालवाःस्वयंस्फुटाःजनाःकार्याः॥यदिचतस्मिन्ननुलग्नेखलेसदृष्टे
सुभग्रहदृष्टेसतिअर्धयोर्लब्धायुनाःकार्याःअथअपरेआचार्यावदंति॥न
धात्राप्युग्रोदयभावजेनलग्नगतस्पष्टरस्फुटलग्नस्थभावफलेनाभिघ्नाः
जनाःकार्याःसौम्यदृष्टेऽर्धेद्यालग्नगेग्रहेणभावजेनाभिघ्नाजनाःकार्याःदृस्फु
धीसिद्धमेव॥ननुगोयोलग्नगेयोद्वौपापग्रहौतेहिनयामध्येबलाधिक्यभाव
फलेनाभिघ्नाअर्धायुनाःकार्याः॥तत्साम्येनयोर्बलयोःसाम्येबलेपुष्टबलेमतिपत्

पुष्टं वा अधिकभावफलं तेनैव निघ्ना आनानाः कार्याः। उदयोदयभावजेन निघ्ना याउ
ना इत्याद्युक्तं एतद्युक्तिसहं दृश्यते। कथं संपूर्णभावफलं। तर्हि उक्ता संपूर्णहानिः
स्यात् यथाभावफलं न्यून हीनिरपि न्यूना भवति। भावफला भावहानेर भावेऽति स
द्युक्तिरेव। अथास्मिन् लग्नगे खले तनुपे लग्नपतौ सति इयं हानिर्न स्यादेवइयमपि
सद्युक्तिः। उक्तं च योयो भावः स्वामिदृष्टयुतो वा सौम्यैर्वा स्यात् तस्य तस्या स्तिवृधिः
इत्यादियोगैः स्वामियोगो शुभः स्यात्। सहानिः कैरानुभवति इति सद्युक्तिः। लग्ने
खले सति भसोहानिः क्रियाजं रंध्रजे अंशायुर्दायेनास्यैव। एतत्सर्वमुक्तं स्यालग्न
पथतो। लग्नेचेदशुभः स्तदोदयगृहान् हित्वांशनिघ्नं फलं क्रूरस्योदयभावजं यदि
तनोद्यूनचक्रयोर्धिजं॥ चेत्सौम्यधिकभावजेनबलयोस्तन्नयेहायुः कलाः निघ्नाः खा
भ्रैरसंउदस्त २१६०॰ विहृतालब्धं त्यजेत्स्वायुषः॥१॥ क्रूरः सोपिशुभेक्षितोयदितदा
तल्लब्धखंडंत्यजेन्नेतत्कर्म विलग्नेपतन्नुगते क्रूरापिनांशायुषि। रामब्धपथता

वपि। क्रूरोलग्नोयं फलं भावजंयत् पूर्णं चित् पूर्णं चिमध्येनुपातात्। एतल्लब्धोनितश्चायुरंशाः
खदानांतकर्क्षयुक्तंयतः स्यात्। अथपिंडनिसर्गजीवशमेकानांत्र्याणांआयुर्दायानां
वर्षाद्यानयनमाह गोजास्तत्रेति॥२॥ पिंडजेपिंडायुर्दायेअर्कादिभास्यर्यादीनांगोजा
इत्यादयःसप्तक्रमेणगुणकाःस्फुः। तत्रार्कस्यगुणागोजाः गावश्चअजश्चगोजाः
गावोनवचंद्राः एकः एवएकोनविंशतिरित्यर्थः॥१९॥चंद्रस्यतत्त्वानिपंचविंशतिः२५
भौमस्यतिथयः१५बुधस्यप्रभाकराः द्वादश१२गुरोस्तिथयः पंचदश१५शुक्रस्यस्वर्गाः
एकविंशतिः२१शनेर्नखानिगुणकस्यात्। अथनिसर्गेनिसर्गायुर्दायेअर्कादीनांन
खोदयःक्रमेणअंकाःस्फुः। तत्रअर्कस्यनखानिविंशतिः२०गुणकस्यात्। चंद्रस्यभू
रेकः१ भौमस्यद्वौ२बुधस्यर्तुरष्टादश१८गुरोरष्टादश१८शुक्रस्यविंशतिः२०शनेःपंचदश१५॥अ
थयत्राणांपूर्वोक्तानांआयुर्दायांशाःस्वगुणैः पिंडपिंडोक्तैःगुणैःनिसर्गेनिसर्गोक्तगु
णैःहताः कार्याः॥ ततोभगणाद्यैः षष्ट्याधिकैः६०स्त्रिभिःशतैर्भाज्याः॥एवंसमाधेनर्षा
धेआसुर्क्षेपिंडनिसर्गजिभवतः॥पिंडगुणेःपिंडायुःनिसर्गगुणेनिसर्गायुःस्यात्॥ततः
प्रथमसमाः ततःशोधात्पूर्वन्मासाद्यंस्यात्॥अथजीवशर्मोक्तायुर्दायानयनमाह॥स्वर्गी

मारभ्य॥स्वर्गाभ्यांतिचकारात्सूर्येंदुनांग्रहणं॥आयुर्दायांशाः स्वोच्चोनसादिना कृता
स्तेस्वर्गाभाएकधिंशतिहृताः समादिवर्षाधिपतेर्वंजीवत्रामेकि मायुः प्राग्वत्स्यात्॥कैल
क्षपांशमहृत्स्वांशैर्घटीषुक्रान्वितंकार्यं॥स्वांशैरितिपस्यग्रहस्यभायुस्तस्यायुर्भागैर
ष्टहृतैर्घटीषुघटीस्थाने क्रान्वितंकार्यं॥इमेरष्टभिरीयंतइतिइमहृतःइमहृतश्चते
स्वांशाश्चइमहृत्स्वांशास्तैरित्यन्वयः॥ ॥अथपैंडादिभिषुआयुर्दायेषुलग्नायुर्दाया
नयनमाह॥स्याल्लिप्तारवनरवोद्धृतेति॥२४॥विगतानिभानिशांशायोयस्मात्तद्भुक्तं च
तत्तनुचतस्यविभननोलिप्ताः रात्रिरहितस्यलग्नस्यभागादिकस्यलिप्ताःरवन
खोद्धृताइतिशेषानइमहृताः॥वर्षादिलग्नायुःपैंडादिकेपैंडादिषुभिषुआयुर्दायेषुस्या
त्॥तल्लग्नायुःअंशाकसमंलग्नमुक्तनवांशसमभितिनिरिवलेराचार्यैःस्मृतं॥केश्चि
दुतुल्यंलग्नरात्रितुल्यंस्मृतं॥तथापैंडानुरक्तौदृक्ज्ञातके॥होरात्वंशाप्रतिमंमथरे
रात्रितुल्यंवदंति॥अत्रमुख्यंअंशाप्रतिमं॥तथाचदामोदरः॥विहायरात्रीन्स्वख
नेत्रभक्तालिप्तायुणादृष्टमुदयदाप्तं॥आयुर्विलग्नस्यविधेयमेवपिंडेभिसर्गेकि

ञ्जीवसंज्ञोलघुपक्षतो॥लग्नंरात्रिविवर्जितंलतकलंखाभ्राश्विभिर्भाजयेद्वर्षाधिपंकथितंतदा
युरनयोर्मध्येसदानिक्षिपेत्॥अनयाःपिंडनिसृत्योःश्रीधराचार्यश्चपिंडायुषोर्विधेरन्यः
कर्त्तव्योलग्नवत्सराःदायस्यादंशतुल्यश्चपैंडनेसर्गसंज्ञके॥इत्यादिबहुभिरंशतुल्य
स्मृतं॥अपरेरात्रितुल्यंवदंति॥यस्यांशाइति॥तयोरात्रिनवांशयोर्मध्ययस्यस्वामी
अधिकबलस्तदेवकार्यमित्यपरैःस्मृतं॥तद्योर्मध्येंशानाधेधिकबलेंशतुल्यंग्राह्यं॥
रात्रिनाथेधिकबलेरात्रितुल्यंग्राह्यमित्यर्थः॥तदुक्तंसारावल्यां॥लग्नादायोंशतु
ल्यंस्यादनरेचानुपानतः॥तत्पतोबलसंयुक्तेरात्रितुल्यश्चसाधिके॥होरामकरंदे॥
अंशोच्चरेवलिनिभागसमासमाःस्युःयस्मैग्रहस्यसबलेभवनप्रमाणं॥मध्येनु
पातविधिरत्रविलग्नदायरीतेनाप्यमिति॥अन्यैरेवमुक्तं॥अंशावल्लग्नायुर्म
ध्यानेनांशासमेनरात्रितुल्येनवाध्यंकार्यं॥तद्यथा॥अंशानाथेबलाधिकेअंशा
तुल्यमुषाभाध्यंकार्यं॥रात्रिनाथेबलाधिकेरात्रितुल्यमुषाध्यंकार्यं॥एतदुक्तंश्रीप
तिना॥आयुस्तथैतेषुबलाधिकेलग्नेक्षतानुरात्रीन्क्षतलिप्तिकेनु॥मनेर्हृतासाप्त

लमद्दृष्टैक्यस्याद्दलग्नायुषि तत्रयोज्यं। आख्या। एतेषु त्रिष्वायुर्दशेषु तथा तद्दलग्नायुर्वदायुः स्यात्। बलाढ्यसंलग्नेसति रात्रौ न्यूनभागायस्यलिप्ताद्विगुणीभक्ताः लब्धंषष्ट्यियत्तस्मिन्दलग्नायुषियोज्यं। तथा। लग्नेतुवीर्याभ्यधिके भलुत्यवर्षेषु तंतस्यविधेयमायुरिति। एवमेतेषुकेषांचिन्मतेषु सत्स्वपि। आदिमंग्रथमानीतं अंशसमंमेवदृक्मतग्राह्यमित्यर्थः। एतेषुचतुर्षुआयुर्दशेषुसत्कृकदृक्कस्य प्रामाण्यमित्यतेआह॥ अंशायुश्चतनाविनोधिकबलेति॥ ॥ लग्नार्कचंद्राणां मध्येतनोलग्नेअधिकबलेसतिअंशायुः साध्यं। इनेसूर्येअधिकबलेसति पैंडायुः साध्यं। विधोचंद्रेअधिकबलेसति निसर्गायुः साध्यं एषांमध्ये एकस्यन्यूनंबलं। ततोधिकबलं। द्वयोः समबलं तदा तज्जायुषोस्तयोः प्रो २१ क्तायुषोर्योगार्धं आयुः स्यात्॥ तद्यथा॥ लग्नार्कयोः समबलयोः अं २१
शायुः पिंडायुषोर्यो गार्धंकार्यं। लग्नेंद्वोः समबलयोः अंशायुर्निसर्गा

युषोर्योगार्धं। चेत्त्रयः लग्नसूर्यराशिनः समबलाः तदा त्र्यंशत्रयाणां आयुंषिबलैर्निहत्यैक्यंहृत्वावीर्यैक्येनहरेत्। तदातदायुर्ज्ञेयं। यद्वात्रिजायुषांयुत्याः तृतीयांशसमंस्यादेव॥ अथजैवमितिचेत्। त्रयोपिहीनवीर्यारूपत्रयाल्पबलास्तदाजैवंजीवन्मोदितंआयुरुदितं। त्र्यल्पेहीनबलेइति। अग्रेवक्ष्यति। दामोदरोपिरूपत्रयाल्पं किंबहुलैक्यंभवेद्दलग्नखगस्ययस्य। स्वस्वामिनानोसहितोथदृष्टः सहीनवीर्यःकथितोमुनींद्रैः॥ किंच। त्र्यल्पेहीनबलेबली षडधिकेति॥२८॥ त्र्यल्पवीर्यषड्बलैक्येसतिग्रहोलग्नंवातद्बलं न स्यात्॥ स्वस्वामिनायुक्तदृष्टंवानस्यात्। षडधिकेवीर्यबलैक्ये ग्रहोलग्नंवाबलंस्यात्। भिन्नस्वस्वामितिएतदुक्तंचतुर्विधमायुः स्वस्वमतेभि

नमेवकेश्चित्स्वमतेपैउमेवोक्तं केश्चित् अंशायुरेवोक्तं। केश्चित्जीवशर्मोक्तं केश्चिन्नित्यदशोक्तेननेसिंगिकमुक्तं। तउक्तंबृहज्जातके। ममयवनमणिप्रभृ
शाक्तयेदिवसकृदादिषुषट्सराः प्रदिष्टाः। नवतिथिविषयाब्धिभूतरुद्रैर्द
शासहितादशाभिश्चतुर्गणेषु। स्वमतनकीलाहजीवशर्मगिहदायंपरमायु
षःस्वरांशांग्रहमुक्तनवांशराशितुल्यबकुसाम्यसमुपैतिसत्यवाक्यं। ए
कंद्वेनवविंशतिंचतीक्ष्णतिपंचाशदषांक्रमात्चंद्रारेज्ञशुक्रजीवदिनक
द्वयंकरीणांसमाःपुष्टबलानिसर्गजनितेःपंक्तिर्दशायाःक्रमादंतेऽल्प
दशाप्युपैतियवनानेछंतिकेचित्तथा। एवंस्वस्वमतेआयुष्मिन्मुक्तं। नच
तुर्णमिककथनं। नचसंगतिश्च। आर्षशास्त्रेतत्चतुर्विधमायुः। प्राहुर्युक्ति
मद्भिराचार्यनीलकंठश्रीपतिश्रीधराभिव्यवस्थापितं। जन्मोडुवंलग्नबला
त्। ग्रसाध्यमित्यादिभिर्व्यवस्थीकृतं। एवंव्यवस्थायामपिआमुबकुसंमतंत

त्सत्यंस्यात्। सत्योदितंसत्याचार्येणजातकशास्त्रेतिन्नवीणोनयत्उदितंउक्तंच।
वराहमिहराचार्येणबकुसाम्यंसमुपैतिसत्यवाक्यमिति। तथास्वप्नजा
तकेप्येंशायुरेवोक्तं। स्यात्समिष्टमिति। एतदायुःधमिष्ठानांशीलवतांपथ्यभुजा
न्यायमार्गवर्त्तिनांस्यात्। एतद्व्यतिरिक्तानांपापिनांनस्यात्दुःशीलानामका
लमरणंस्यात्॥२६॥अथशिष्यबुद्धिवृद्धयेतिनि रासार्थमाहहानिर्यास्तमिते
ति॥२७॥अस्तमितेर्थहानिर्वैरिभेत्र्यंशहानिर्यपैउदितेसात्यबुध्याक्त
नचिदंशोर्थअंशायुर्दायेअनुमितः। तन्नसत्। यस्मादस्तमितेहानिश्चेष्टाक्षे
चेष्टागुणेस्तियतःअस्तंगतस्यचेष्टागुणरूपार्थमेवबैरिसत्र्यंशहानिः सात्र्यं
शानितंरिपुगृहेत्याश्रयगुणकल्पितंअतएवआयुः सौरमितिइदमत्रोक्तं। वर्षा
द्यायुःस्तसौरमेरयतोदृग्गुणनाकाल्पात्सौरमाननेव। तउक्तंसिद्धांते। वर्षायन

र्त्तुयुगपूर्वमत्रसौदाति।समाषष्टिनिघ्नामनुजकारिणामितिपरमायुर्वर्षाणिकथित
नि।तयापिंडायुर्दशाद्यानामनुपातोवर्षैरवगतः।अतोवर्षगणनयासौरमानमेव
सूरिभिःप्रोक्तंसत्यं।अल्पकथितंअल्पैःकश्चिदायुर्नक्षत्रंकेश्चित्सावनंचकथि
तंदर्शनात्।तत्रदामोदरपथतो।नक्षत्रकंकथितं।लघुजातकबृहज्जातकटीका
कारणोक्तेनसावनमितिदर्शनात्।यतःश्रीपतिः।श्रीधराद्ययुगार्कचक्रैर्युगसा
वनदृग्मनुपातेनदशाप्रवेशसौरस्यसावनंकपिंडोग्रहसाधनायैवंतस्तद्वृत्तां
संमतंकिंत्वर्थेस्यात्।सावनमायुश्चेत्तर्हिअयं मनुपातोनबलवत्येव।अतोना
क्षत्रंसावनंआयुर्येरुक्तंतद्वृद्धविरोधादयुक्तमाद्यंअसदेव।अथअन्येषांप्राणिना
परमायुःपुरःसरमायुर्दशानयनमाह।पंचाहंनरवक्त्रसमिति॥२८॥नरवक्त्रैःसमाःपं
चाहंइति।पंचदिनाधिकविंशत्यधिकंशतंसमाःअद्याःनरकरिणांपरमायुःनरादी
नांपरमायुःस्यात्।व्याघ्रादिअजादीनांनंदपाः१६परमायुःस्यात्।गोकात्योगमि २३

ष्णोर्जिनाश्चतुर्विंशतिवत्सराःस्युः॥उष्ट्रखरयोस्तत्रानिषेचतितवत्सराःश्वनां
सप्तइतिहादशाब्दाःस्युः।अश्वायुःअश्वानामायुःपरमंरदाइतिहात्रिंशत्स्यात्।
एतेषांप्राणिनांनरवन्मनुष्यवदायुरानीयएतेषांस्वपरमायुषानिघ्नंगुणनीयंनरा
णांपरमायुषा१२०भाज्यंएवमेतेषांप्राणिनांस्वयंयुःस्यात्॥२८॥इतिश्रीकेश
वदैवज्ञविरचितस्वविरचितटीकायांआयुर्दशाध्यायः॥ ॥अथग्रहाणांसमस्त
शुभाशुभसूचकादशाध्यायआरभ्यते॥तत्रादौकथंदशाशुभाशुभमित्याह॥
यस्यायुर्यदसौदशेति॥२९॥यस्यग्रहस्ययदायुःअसौअस्यग्रहस्यदशास्यात्।इ
ष्टोच्चस्वभांशेग्रहेसतिअसौदशाशुभास्यात्।इष्टंचउच्चंचस्वंचएषांसांशंइष्टोच्चस्व
भांशंहृदेकवज्ज्ञावः।शुभग्रहस्यस्वांशेवाग्रहेसतिइष्टस्यमित्रस्यस्वांशेवाग्रहस्वो
च्चस्यस्वांशेवास्वस्यस्वांशेवाग्रहेसतिआदौदशाशुभास्यात्।यदिअरिनीचांशाग्र
हेसतिसाआरोहाकष्टाभवति।अरिश्चनीचंचअरिनीचेअरिनीचयोःअंशेसतस्मि

मूअरेनीचस्यभेंरोवाग्रहेसतिआरोहांकृष्णेत्यादित्यर्थः। त्यक्तोच्चेग्रहे सतिअवरोहिणीदृग्भास्यात्॥ त्यक्तंउच्चंयेनसत्यक्तोच्चस्तस्मिन्॥ साअवरोहिणीकृष्णापिमित्रोच्चस्वभांशेग्रहेसतिमध्यामध्यफलाभवति॥ उच्चंच मित्रंचस्वश्चएषांभांशंतस्मिन्सदृष्टियुतश्चस्फुरत्करबलिष्टश्चइष्टाधिकश्चएतेषांद्वंद्वैकवद्भावः॥ सद्भिःशुभैर्दृष्टःयुतश्चस्फुरत्करबलिष्टश्चइष्टाधिकश्चएतेषांद्वंद्वैकवद्भावः। सद्भिःशुभैर्दृष्टःयुतःस्फुरंतःकरारश्मयोयस्यसस्फुरत्करःअतिशयेनबलीबलीष्टःइष्टंअधिकंयस्यसइष्टाधिकःएवंसदृष्टियुतस्फुरत्करबलिष्टेष्टाधिकेग्रहेसतिचक्षुभादृग्भास्यात्॥ एतदुक्तंकल्याणवर्मणा॥ आयुर्दयेनदृशंहिसादृशातस्यकीर्तिता। स्वदोषगुणयोगेनस्वदृशासुफलप्रदाः॥ स्वोच्चस्वराशिनिजभागसुहृद्गृहस्थाःसंपू

र्णवीर्यबलिनःस्वकाले॥ मित्रोच्चभागसहिताःशुभदृष्टियुक्ताःश्रेष्ठीदृशंविदधतेस्ववयस्सुरेटाः॥ नीचारिभागगृहसंश्रिताःस्वकालेमध्यांदृशंसूर्यगाः। विवर्णपापसंबद्धोदृशंकुर्यादशोभनां॥ तुंगच्युतस्यहिदृशंसुहृदुच्चांशेभवरोहिणीमध्या। नीचादिषुनीचांशेग्रहस्यचारोहणीकृष्टा। तल्लग्नफलंहृज्ज्ञातके॥ रोहाफलैर्लग्नपतेःसमानं॥ होरामकरंदेपि॥ दृज्यासमाहीनबलाचरेस्यान्दृशादृकाणेहितनोविलोमात्॥ स्थिरेतुलग्नेधनभूज्यमध्याप्रांतेतुसारिष्टकरेतुकेचित्॥ ॥ ॥ ॥ ॥ अथदृशांक्रममाह॥ स्वादाद्याहिदृशाधिकोजसइति। अर्केदृश्यानांमध्येआधिकोजसोधिकवीर्यस्यआद्यादृशास्यात्॥ ततस्तदनंतरंतत्केंद्रादियुजांतस्याद्यदृशापतेःकेंद्रादियुजांकेंद्रपणफरापोक्लिमापगतानांक्रमेणदृशस्युःतत्रप्रथमकेंद्रगतानां॥ ततःपणफरानांततःआपो

क्रीमगानांस्मृः रहपणफरेआपोक्रीमे द्वौ बहवोवामवंति॥तदा वीर्यक्रमेण दशा
भवंति॥तद्यथा॥तेषांमध्येधिक बलसमतास्यात्तदाआयुषोधिकतयादशाक्र
मः*स्यात्॥तन्मध्येयस्याधिक मायुस्तस्यप्रथमंततोन्यूनायुषस्ततस्तन्यूनायु
षस्यैवंक्रमः स्यात्॥बलसाम्यताआयुषःसाम्यताचेत्तदामोक्षात्सूर्यसान्निध्या
त्तादुदितक्रमात्॥तद्यथा॥मोक्षात्प्रथमंयउदितस्तस्यप्रथमा॥तदुपरियउ
दितस्तस्यतोदशातदुपरिउदितस्यततउदितस्यैवंक्रमःस्यात्॥॥अथत
दशाक्रमेदशाक्रमविषयेवीर्यबलमुच्यते॥॥अथदशाक्रमेबलानयनंत
थाप्रसंगादानयनसाम्याद्रिष्टभंगेपिबलानयनमाह॥चेल्लग्नाद्यदृक्षो[२५]क्ति॥॥
चेल्लग्नस्थाद्यादशास्यात्तदास्वाजघटघोजांसिकार्यिग्रहाणांरवेः
भावजैःफलैःपूर्वानीतैःस्थानिस्थानिओजांसिबलानिकार्यिणीस्यर्थः॥आ
द्यलग्नदशायांदशाक्रमोतानिबलानिस्युः॥अथार्केरोरन्यतमस्यप्रथमाद
शास्यात्तदाखगानांउदयस्यक्षस्यचबलस्यांघ्रिःषड्भैक्यस्यांघ्रिमेराशि

स्थानेस्थाप्याः अन्यवर्गे इतिजात्येकवचनं।अन्येषु होरादिवर्गेषुसों
धिरधतस्थाप्यः।तेसप्तवर्गेषुस्थिताः स्वेवर्गेराबलैः षड्बलकाकोहेताः का
र्यिः।इहदशाक्रमे एतेषां ऐक्यंबलंस्यात्।अपरेन्येएवंवदंतिमूलितेक्यं
एषांमूलानामेक्यंबलंस्यात्॥मूलंजातंतेषांतेमूलिताःअत्रलग्नबलं
ग्रहबलवत्कार्यमित्यर्थसिद्धमस्तितथापिबालावबोधार्थमुच्यते॥लग्नस्य
षड्बलस्यांघ्रिर्गृहेसाधितोन्यवर्गेषुस्थाप्यः लग्नसप्तवर्गेभ्यःराणांबलैः
तेसप्तगुणानीयाः।तेषामेक्यंलग्नबलंस्यात्।अन्येषांमूलितानामेक्यंब
लमाहुः॥अथजेवमिति।अथैवंअमुनाप्रकारेणरिष्टभंगेजेबलसा
ध्येरिष्टभ्ररिष्टभंगेचदयोर्बलंसाध्येइत्यर्थः।अरिष्टभंगेयदाधिक
बलोरिष्टभंगातदारिष्टहरोभवति॥तथारिष्टभंगेन्यद्विचारांतरत

थात्रोक्तबलस्य दार्ढ्यमन्योक्तनिराकरणमाह॥ भंगकृरिष्टहृतोर्हिता
हितश्चेति॥३२॥ रिष्टहृतोरिष्टहरस्य भंगकृरिष्टभंगकृश्च हिताहितश्च
भास्तत्संतथानीचोस्मच्छुभास्ताधस्यआश्रयतांविचार्यमतिमान्रिष्टस्यभं
गंवदेत्॥ तद्यथा॥ रिष्टकर्तुरिष्टहर्तुर्हितं इष्टं अहितं कष्टं तथाशुभ
सत्संज्ञंअयं शुभग्रहः पापग्रहोवेतिविचार्यतथाअयंनीचेरुच्चभेवाभा
दिरूपात्मित्रभेरात्रुभेवास्तंगतावेतिविचार्यरिष्टभंगंवदेत्। एत
दुक्तंभवति। रिष्टकर्तृशुभग्रहः कदाचिदरिष्टंनकरोतिपापःकरो
त्येव॥शुभपापग्रहोवा इष्टाधिकः एतेषूच्चादिस्थानेषुगतोरिष्टंनक
रोतिकष्टाधिकेनीचाद्यनिष्टस्थानगतोरिष्टंकरोत्येव। द्वयोर्बलसाम्येएतद्वि
चारणीयमित्यन्येआहुः। इहास्मिन्ग्रंथेरिष्टभंगेदशाक्रमेओजोवी

र्यंश्रीधरादिभिरुक्तंतयुक्तियुक्तंस्यात्॥ क्वचिदस्मिन्ग्रंथेयेकष्टग्र
बलांतरात्कृतंतदसत्॥ हियस्मात्कारणात्युक्तिशून्यंतत्स्यात्॥अथयु
क्तिरुच्यते॥ रिष्टकर्तृहर्तुर्ग्रहस्यबलंऋणस्योच्चबलंअर्धरूपंतदा
इष्टंकष्टंचसमंभवतितदेष्टकष्टबलसाम्यात्तदंतरबलशून्यं
स्यात्। तदाषड्बलंऋणंपिग्रहःशुभाशुभबलांतरात्साधितबलेनशू
न्यबलोरिष्टकर्तारिष्टहर्तावानभवतिअतःकारणात्स्त्रीपतिनाथयु
क्तिशुभफलांतरात्इतियद्बलंकृतंतदसदितियुक्तिबाह्यत्वात्॥ तथा
न्यायुक्तिः। यदोच्चबलंशून्यंतदाइष्टंशून्यंकष्टंरूपंस्यात्। तदेष्ट
बलंशून्यंकष्टबलंयथावत्स्यात्। तदायद्यशुभबलांतरादिकष्टबलंशो
षाद्बलंभवतेतदातद्बलाधिकोरिष्टहर्त्तास्तिंगतानीचंगतश्चकथमरि

ष्टंहारति। अतश्चयद्भानुमबलांतरादिति। तत्संबंधेवायुक्तंस्यात्। तद्विच्छासि
नालाळुगिनारामहछेनच अरिष्टभंगेलुप्ताशुभबलांतरात्॥ बलंछतंदशा
क्रमेतुतदाबलसंस्कृतमेवनस्यातिश्रीपतिवचनात्। संस्कृतमितिषड्बलंमत्वा
षड्बलादशाक्रमबलंछतंएवंभिन्नरीत्याछतंतदप्यसत्। अरिष्टभंगेदशा
क्रमेचसप्तवर्गजिबलसाधनएकरीत्येवछतंयुक्तियुक्तंस्यात्तद्भिन्नरित्या। अतए
वमहामतिना। श्रीधरेणारिष्टभंगेदशाक्रमेचषड्बलादेबलमुक्तं। रिष्टभंगेश्रीध
रः। ग्रहादिकावर्गसंख्यारूपयुक्ताधिताताभ्यांरिष्टाधिकबलंभक्तंभंगनाथ
बलंचयत्स्याद्दशाख्यं। तथान्येषांवर्गाणांतद्बलंबलांशाख्यादिवर्गनाथा
नांबलेराहुत्यतद्बलंसर्ववर्गबलंतत्स्यादिष्टतद्भंगनाथयोः। दशाक्रमेतुश्री
धरः। युदत्वंद्रांकपूर्वादिशावर्गगणनोत्तदा। रूपाधिकस्तदर्धेनभजेद्भबलंत
दा। राशेरुक्तस्तद्बलंप्रोक्तं मन्यवर्गेषुतद्बलं॥ स्वस्वनाथबलेहन्याद्यदतद्वर्ग

जंबलं। अत्रवर्गसंख्यासरूपाधिताताभ्यांबलमक्तमितिचतुर्भक्तमित्यु
र्थः॥ तद्बलंयदुतोचेच्चंद्रःसबलस्तदाग्रहबलंवेदैर्विभक्तंभवेत्त
त्तोस्तद्बलमन्यवर्गनिहतंवर्गेश्वराणांवलैर्हन्यान्मूलमतस्ततो
नखिलंचैकत्रसंपीड्यवेदैर्यस्यस्ववर्गस्यवीर्यमधिकंतत्स्यादिमा
स्याद्दशास्तुर्यश्चेत्सबलस्तदातुरात्रिवत्साध्यंग्रहाणांबलं॥ अ
त्रबलाधिकरात्रिलग्नार्केहीनबलाधिकरात्रिअर्धदशापतिरि
त्यर्थः॥ एवंरिष्टभंगेदशाक्रमेचैकरीत्येषड्बलादेबलसाधनं॥
सङ्कलं॥ ॥ अथांतर्दशानयनमाह। अर्धस्थैकमागेतिमूल
दशापतेः एकस्मरतिएकरात्रिगोमूलदशायामर्धस्थपक्षाप
वृत्ति। निजगुणैरारोवरोधनीचादिशुभाशुभैः पूर्वोक्तैः स्वगु

णः शुक्लासुप्तपाचकोभवतीत्यर्थः॥ त्रिकोणग्रहगो नवपंचमगोस्यंशास्यपक्कात्। अ
स्तसप्तमस्थानगतोनगांशास्य सप्तमांशास्यतदृत्पक्कास्यात्। चतुरस्रःश्चतुर्या
ष्टमगः चतुर्थांशस्यतदृत्पक्कास्यात्। एकैनैकराशौ द्विवृषुसत्कबली एक
एवपाचयति। उक्तंचसारावल्यां। मूलदृग्राधिनाथस्यदृक्त्वांस्वगुणैर्ग्रहः क
रोत्यंतदृग्रासत्योबली वदतिभागमाकृ। होरामकरंदेपि। एकस्मिंदिनस्यांशाः सं
तरा भवंतिनवभ्रवाः एकएवतेषांदद्यादंतदृशांबली। एवंसर्वपक्कमस्ति। अत्रकेचि
त्तुकेंद्रादिक्रमेणांतदृशांइतिवदंति। सर्वग्रंथकाराः पाठक्रमेणवदंति। उक्तंच
सारावल्यां। केंद्राद्यधिनावान्यकेचित्पाठक्रमेणच। अत्रकेचिदिक्कंकेपि सर्व
ग्रंथेषुसर्वेपाठक्रमेएवोगीकृताः। इतिसर्वसंप्रदायाः। अत्रलग्नस्यांतदृशाको
यंक्रमःकेनचित्तदसत्। यतः सर्वग्रंथेषुग्रहः पाचयतीतिग्रहशब्दात्ग्रहएवां
तदृशापाचकाः भवंतिनलग्नंमूलपाकपतिः पूर्ववद्यादंतदृशांततः इतिमूलद

ग शापर्यंतदृशार्थंभागादीरूनंकृत्वा ततएकग्रहस्यततस्त्रिकोणग्रहगतस्यततः स
प्तमगतस्यततश्चतुरस्रग्रहगतस्ययथोक्तभागाःक्रमेणस्थाप्याः। त्रिकोणयोर्द्व
योर्द्वितियाचतुरस्रयोर्द्वग्रहोवाभवतः तदाबलवद्ग्रहात्क्रमः एकस्मिन्द्वावहवो
वायदास्युः तदाएकस्यबलाधिक्यांशाग्राह्याः इतिभागेोक्तं। ततः छिन्नांसम्
शा त्वंकृत्वाअन्योन्यहाराभिहतौहरौंवितिसमछेदान्कृत्वाततःछिन्नांशयोर्छे
दंकृत्वाततः एकमूलदृंशोतैः अंशोद्धाहताः कार्याः। लवैक्येनभक्ताः लब्धाः
स्थापिताः लवक्रमेणलवहारकाणांग्रहाणांअंतदृशास्युः॥ किंचइत्याभ्योवि
दृशात्ततोपदृशेति॥ ७४॥ आभ्योंतदृशाभ्योविदृशाइतिपूर्वोक्तेनअर्धस्ये
कभागइत्यादिनाविदृशाः साध्याः। तद्यथा। अंतदृशादृशाकल्पाअंतदृशाप
तिदृशापतिःकल्पः। ततोर्धस्यैकभागइत्यत्रप्रकारणांतदृशामध्येविदृशाः सा
ध्याः। तथाविदृशांदृशांप्रकल्प्यैत्य विदृशापतिंदृशापतिंप्रकल्प्यउपदृशाः साध्याः।

तास्यः सूक्ष्मफलं ज्ञेयं दशाभध्यंतर्दशापतयः स्वगुणैः फलदक्षः। सारावल्यां। अं
तर्दशाफलानि विशेषतउक्तानि अंतर्दशायां विदशापतयः स्वगुणैः फलदास्युः। वि
दशायां उपदशापतयः स्वगुणैः फलंदक्षः। एवमुपदशासु सूक्ष्मकालिकफलं ज्ञेयं।
पंचाशोनेति। अत्रैककल्पायां शायुरयनक्रमेत्यादिकृतमायुः पंचांशोनदिनद्वय
मितिदृश्यते। पक्षेः ब्राह्मसौरार्यभट्टादयेः ग्रहाणांभागायंतरमस्ति। तेनआयुषो
मासायंतरंस्यात्। यद्वाजन्मकालस्यपळभाकांतरेणलग्नस्यषट्कलाअंत
रंषट्कलाभ्यादशादिनान्यायुषोंतरंस्यात्। एवंदशाप्रवेशस्यांतरंदृश्यमपि
रतिदृश्यम्॥ दशादिलग्नफलंत्रोक्तं दशाप्रवेशेलग्नफलंत्रोक्तं नेतिदृश्यो न
मोस्तु॥ अथदशाप्रवेशेसावनाहगणमाह॥ ॥शोकोब्दाजनिमध्यमर्क
मुरवेर्नित्य५॥ शाकोब्दावत्सराः स्युः॥ शाकसमावत्सराःस्युरित्यर्थः॥ जन्ममध्यमार्क
मुरवंसमादिस्यात्। जन्मकालेमध्यमार्कस्फुटयादिकंनक्षत्रमासादिशाकाब्धोद्धृ २९
यं॥ तद्धृतेनवर्षादिनायुर्दशाब्दाघंकार्यं॥ दशाब्दाः शाकाब्देषुयोज्याः॥ अथो

मासायदशामासाद्यंयोज्यं॥ एवंतत्रशेकेअधस्तंमासाद्यंसमादिः रायादिस्तर
णिदशादोमध्यमस्यात्॥ ततोयस्त्रीप्रतदशादिनाहतादशाष्टयकुच्छेनेत्रिकु
हता७खांकाष्ट९हताकार्या। तद्धताष्टयच्छाकार्या। सासावनिका। सावना
स्यात्॥ पुनः किंतुसूर्यणादशाब्दफलमुक्तदशाब्दसमैः पलेर्युक्तिकार्या। तद्धृत
यासावनयायुक्तजन्मिकत्रजोजन्मकालेकक्षजैः सावयवैः कार्यः। तद्गणितजोअ
हर्गणस्तयायुक्तः सतःसतद्गणितजोअहर्गणोदशादोसवति॥ अथतस्मादह
र्गणात्ग्रहकर्तव्यतामाह॥ तस्मात्सावयवाद्दिनात्स्वकरणेति॥ २ पूर्वानीता
त्तस्मादहर्गणात्सावयवादिनघटिपलात्मकाग्रहः दशादोसाध्यः स्वकरणा
दितिजन्मकालेयस्यात्करणात्साधितात्स्वकरणात्दशादोग्रहाः साध्या
इत्यर्थः॥ यस्विजन्मसमयान्नेष्टान्नकल्प्यदशासावनात्तद्धस्त्रीप्रतदशा ति
दशायाः सावनात्सावयवादहर्गणात्ग्रहाः दशादोसाध्याः। दशासावनात्सा

धिताः यहाः जन्मकालिकग्रहेषु क्षेपुयोज्याः॥ तदा होनवतीत्यर्थः मध्यमार्कः प्रा
गुक्तएव। ततस्तत्स्फुटरात्स्पष्टाः कार्याः॥ ततश्चेद्दृग्ज्ञाभ्यांतिथिभिः कार्या। संक्रम
मवशान्मासोज्ञेयः॥ तद्यथा। तिथ्यनुमानेनदृग्गतेमेषादिराशौ सूर्येसतिक्रमाच्चै
त्रादिमासोनुमाननज्ञेयइत्यर्थः। ततस्तत्रतनुलग्नंसाध्यमितिपांडित्यमात्रंअ
घोक्तत्वान्मयाप्युक्तं॥ अत्रचदृग्गाद्यानयनेपूर्वाचार्यैरुदु
कमेक्तं॥ तत्रश्रीपतिः युगार्कचक्रेयुगिस्तदर्यसावनोयदिकपिंडः समवा
प्यतेदृतदा॥ दृग्गप्रवेशोऽवस्तूर्यमंडलैः समाशिलाग्नादिभिराप्यतेक्रमः।
इत्यादिबहुभिर्महताप्रयासेनसावनीकरणंहृतंअतोजउक्तमस्यात्॥ अतोत्र
मयातस्यसावनीकरणस्यलाघवंलघुकर्मदृष्टिनिकथितमित्यर्थः॥ अथग्र
स्यदृग्गायांप्रसङ्गंचंद्रस्यफलमाह॥ ॥चंद्रः प्राग्दृग्गेश्वरस्यति॥३७॥यस्यग्र
हस्यप्राग्दृग्गतेस्यदृग्गेश्वरस्यस्फुटेऽधिकेऽधिकेवातत्स्वल्पेवाचंद्रोभवतितदा २०

दृग्गनाथात्॥ पंचमनवमसप्तमतृतीयषष्ठैकादृग्गदृग्गानांमध्यतमस्थानेचभवतित
दाइत्येवंशुभानिफलान्यधिनिदध्यात्॥ इतिकर्म॥ यस्मिन्नक्षराशौअत्रास्यांदृग्गायांचं
द्रोक्तिराशिजन्मकालेतनुस्थायादिभावस्फुटोयोधिकोभवतितत्तद्भावद्यधिकरस्तद्दिने
चंद्रोधिकोभवति। एतदुक्तंभवति। दृग्गेश्वरस्यस्फुटात्स्फुटोदृग्गानाथाधिनवमादिस्था
नेचचंद्रोयदृग्गावस्तिराशिर्जन्मकालेतनुभवनगतःशरीरद्यधिकरःसराशिः
स्वंधनभावश्चेधनद्यधिकरः॥ आदिराद्यात्सहजभावश्चेत्सहजस्फुटस्फुरद्रः
स्फुटभावश्चेत्स्फुटस्फुरद्रः स्फुटभावश्चेत्स्फुटस्फुरद्रः रिपुभावश्चेत्वै
रिनाशास्फुरद्रं। जायाभावश्चेज्जायास्फुरद्रः मृत्युभावश्चेन्मृत्युस्फुरद्रः। नवम
भावश्चेद्धर्मद्यधिकरः। दृग्गभावश्चेत्कर्मकर्मफलप्रदः। व्ययभावश्चेद्व्यय
करइत्यर्थः। अत्रारिमृत्युव्ययानांउत्स्फुटंशुभमस्तंगतात्। उक्तंचसारावल्यां। वि
परीतंरिपुरंध्रव्ययेषिति। प्रोक्तेतरस्थानेगतस्तत्तत्क्षयकरस्तद्भावक्षयकरः प्रोक्तेतरस्था

नैगरन्तिदशेश्वरस्यवैरिमेनीचसंस्थः तथाचधीनवमसप्तमपंचमेभ्यःदृतर
स्थानगदशेक्रमाद्वितीयचतुर्थषष्टमदशागदशर्थः एतत्स्थानगोचंद्रोयत्रमे
ष्वस्तिसजन्मकालतन्नाद्दिशाभोमवति। तद्दशास्वास्थ्यकरः स्यात्। एतद्विनीच
धीष्टस्थानगश्चंद्रोयदाद्यौतद्भंजन्मकालेतनुभावश्चेच्छरीरेरुजाकरःधन
भावश्चेद्धनहानिदः स्यात्। एवमन्येषुयोज्यं। तत्रारिषुमरणकृत्यपंचेत्तर्हि
वैरिमरणकरःस्यात्। विपरीतादितिवेद्यं। अथग्रहस्यदशापाकेग्रहस्य
पक्वंचित्सवैफलंतथारिष्टदशारिष्टभंगंचाह। यद्भंवरवरस्थितात्कालाद्यस्य
ग्रहस्यदशातस्यग्रहस्ययद्भंजन्मकालादितारेयुक्तंतस्यभावफलेराशिफलेद
ष्टफलंयोगफलमादिशेद्दशाउच्चनीचसप्तमस्थानफलदशाघनेबधाग्र
हबलंशुभंवाऽशुभंवाद्विकृतिजीविकाकर्मेत्यादिसर्वंतस्यदशायांवेद्यं। व
लात्स्यादिति। शुभफलेनबलीतर्हिशुभंफलंग्रहस्यसम्यक्स्यात्। अथवैरिस्थे २१

शुभफलंचेदल्पंतर्हिशुभंस्वल्पंस्यात्॥ इष्टकष्टादेवइदंस्यात्॥ अथवैरिफकूपापः
पापदशांविद्योत्सविपत्करतामिस्फकरःस्यात्। तद्यथा। पापग्रहदशायांपापग्रह
स्यसत्रूरस्यांतर्दशास्यात्तदाविपन्मरणंस्यात्॥ इत्यर्थः॥ अथतद्भंगकरःकथ्यते॥
तस्यग्रहस्यपाकादोन्मूलदशाप्रवेशदशाप्रवेशकाले बलवान्कश्चित्ग्रहःशुभ
नेवसुहृदादिदृष्टःइष्टानांमित्राणांएवसुतांशुभग्रहाणांवर्गेषुगतःसतस्मात्प्य
रिष्टभंगदःस्यात्॥ अथग्रहमष्टकवर्गफलेस्यस्वल्पाधिक्यकल्पनाविचार
फले माह। खेटस्तस्ययदष्टवर्गजेति॥ २१॥ जन्मतन्वीशेजन्मलग्नात्जन्मराशेश्च
वृधिक्षूपचयस्थानेषुत्रिषडेकादशदशमेषुस्थितःसन्ग्रहःस्वोच्चसंवासुहृ
द्वेवास्वत्रिकोणस्वमूलत्रिकोणवायःखेटोस्तितस्ययदष्टवर्गजंशुभफलंतत्स
म्पूर्णंस्यात्। यदुष्टंतत्स्वल्पंस्यात्॥ अथविपर्ययगतस्यजन्मलग्नजन्मराशा
रुपचयेषुआद्यद्वितीयचतुर्थपंचमसप्तमाष्टमनवमदशमेषुस्थितःसन्नी

चंद्रेरिष्टस्थोयोग्रहस्तस्यानिष्टफलंइष्टफलंउत्कटंस्यात्। ज्ञास्तंगुप्तफलंस्वल्पतरं
स्यात्। अथजन्मलग्नजन्मराश्योरुपचयस्थोनीचारिगेस्तितस्यसुप्तंमध्यमंइ
ष्टंकिंचिन्यूनंस्यात्। अथचानुपचयस्थस्वोच्चादिस्थितस्यतस्यसुप्तंकिंचिन्यूनं।
इष्टंमध्यंस्यादितिस्थानतस्तस्यादवगम्यादवगम्यते। एतदरिष्टवर्गफलंग्रहस्यब
लंषड्बलंनत्यतः सम्यक्ज्ञात्वावदेत्॥ तद्यथा। अत्रस्थानबलाज्जातमरिष्टवर्गफ
लंग्रहपूर्णबलेसतियथावद्भवतिन्यूनबलेतन्यूनंभवतिबलप्रध्वान्यास्तगत
स्यकिमपिफलंनस्यादित्यवगम्यते। अथोदयास्तयवृविधत्वात्कालस्यदुर्ज्ञेत्वा
त्तत्रकिंज्ञातकफलस्यव्यभिचारेकिंकर्तव्यमित्याह। जीवेत्कोपिविभंगरिष्ट
जश्शिष्टरिष्टंविनाम्रीयते॥४०॥ कापिकचित् विभंगरिष्टजश्शिशुःजीवेत्तथा
पिरिष्टंविनाम्रीयतइति। ज्ञातकफलस्यव्यभिचारोस्ति। विगतोभंगोयस्यतत्
विभंगंविभंगंचतद्रिष्टंचविभंगरिष्टंतत्रजातःशिशुःविभंगरिष्टजश्शिशुःरि ३२

स्यन्यायः॥ एवंज्ञातकफलस्यव्यभिचारोदृश्यते। तथा। आद्यारिष्टः शिशुर्दुस्तरस्यात्। ग
र्भिण्याअप्रयत्नात्ज्वरादिदोषात्। प्रसवव्ययनाच्च। शिशोःक्लिष्टत्वंआद्यारिष्टो
दुस्तरस्यात्। भाग्येसतिप्रयत्नस्यकिंप्रयोजनं॥ सत्यं। प्रयत्नंविनाभाग्यंनसि
ध्यति। तदाहव्यासवशिष्ठस्त्वयः। यथायकेनचक्रेणरथस्यनगतिर्भवेत्। एवंपुरु
षकारेणविनादैवंनसिध्यति॥१॥ पुरुषकारःप्रयत्नःपूर्वजन्मकर्मजफलंज्ञा
ग्यंतुपरस्परसापेक्षएवंप्रयत्नभाग्यमेव। तथाआद्यारिष्टात्परावपिचारि
ष्टौदुस्तरौ। यावद्दंतजननंतावद्भिशोःक्लिष्टत्वात्। तथाचार्षेदृष्टएवंअनुक्तका
लादिष्टारिष्टानिविपत्तिकराणिउक्तानि। उक्तंचलघुजातके। योगेस्थानंग
तविंतिबलिनश्चंद्रेणस्वंगतनुग्रहमथवा। पापेदृष्टेबलवतिमरणंवर्ष
स्यांतेकिलसुनिगदितं॥ महाग्रंथेषुबहुतराण्यारिष्टानिउक्तानिसंतितेषां
ग्रंथानांलुप्तत्वान्नान्यरिष्टानिज्ञायंते। तेषुबहूनिप्रथमारिष्टएवविपत्करा
णिसंति। अतःप्रथमारिष्टदुस्तरःस्यात्। एवंत्रिषुआरिष्टेषुजन्मपत्रिकानकार्या॥

प्रश्ननिमित्तशकुनैःसदैवतेषुत्रिअंदृष्टेषुपरस्वसदाजन्मपत्रिकाकार्यात्रिस्फो
निमित्तपूर्वैःलग्नबलोपपन्नसाध्यैःस्तथाशकुनैःसुसंज्ञात्वाकार्येत्यर्थः॥कुनहोरा
शास्त्रविदैनासकुबुधिनासकुबुध्याबलात्सुसाध्यजातकफलविचारज्ञनपत्रि
काकार्या॥किंकुर्वन्स्वाभिमानंरक्षन्स्वीयमानंगौरवंरक्षन्॥अत्रजातकफल
मिदंइत्थमेवभविष्यतीतिप्रतिज्ञाविधेयाक्रियस्मात्कारणाडुदकेविकुधाका
लस्यबलिष्टोडुविज्ञेयइत्यर्थः॥उदकंनामभाविफलं॥उक्तंचकेशवमिश्रेण
स्वप्ननिमित्तंशकुनाःस्वकर्मशरीरमागंतुकमद्भुतानि॥दोषाभिचारग्रहचा
रकालकाम्यानिचैवंविविधःफलांधाः॥१॥तथाचोकालोडुलक्ष्यःसमर्थःकदा
किंकरोतीतिसूरेरपिनज्ञायते॥तथाचोक्तंपुराणे॥कालःसृजतिभूतानिकालः
संहरतिप्रजाः॥कालःसुप्तेषुजागर्तिकालोहिदुरतिक्रमः॥इतिएवंबलिष्टःस
मर्थःकालःतथाबलीडुलक्ष्यःज्ञातुमशक्यःजन्मकालस्यसूक्ष्मस्यज्ञानं २३

कर्तुनशक्यते॥तदुक्तंशोनकीये॥विवाहपटले॥डुविज्ञेयःकालोडुरधिकगमत्वाद्दि
लग्नेमदस्यासचविज्ञेयःतत्तुल्यःछायायंत्रोबुधघटिकाभिःस्वनोपिगग
नचारीसहसानियतंनदृश्यतेहरात्॥किंत्वतिदूरेचक्रंनिमेषकालादतीव
चबलं॥तत्भ्रमतिभगणचक्रंप्राणेनकालंविहाभूतलेषां॥उच्चस्वरैः
स्फुटोक्तैःप्राणःकथितस्तुविंशद्भिःएवंकालस्यडुगमित्वाडुदकस्यबहुविधत्वा
च्चजातकफलस्यकचिद्यथिचारदर्शनाच्चशकुननिमित्तादिभिःसुसंज्ञात्वासकु
बुधिनाजन्मपत्रिकाकार्यत्यलमितिप्रसंगेनो॥॥अथग्रंथसमाप्तौअलंका
रमाहुः॥नंदिग्रामेकेशवोविप्रवर्योयोभूत्पूरोराशास्त्रसंघंविलोक्य॥तेनोक्तेमं
पथतिजातकीयाचत्वारिंशद्वृत्तबंधासुबोधा॥४॥नंदिग्रामेकेशवःकेशव
नामायोविप्रवर्योविप्राग्र्योभूत्पुरा॥तेनेयंजातकीयाजातकस्यपथतिरुक्ता॥चत्वा
रिंशद्वृत्तबंधा॥इयंस्वल्पवृत्तबंधापिसुबोधासुखेनबोधोयस्याःसासुबोधा

सुगमेत्यर्थः॥ किंसुखाहोराशास्त्रसंघंहोरासम्रुंविलोक्यकिंसचक्तिकिमसक्तमितिविचार्यः। किंवकुमतांकिंस्वल्पमतमितिचविचार्यसम्यक्सुमुकुमुंविचार्यभ्रांतिनिरस्यनिश्चांतमयमंगीकृत्यनिश्चिताथेयंजातकपाठातउक्तेयथः। इयमिहलोकेआचंद्रार्कंतिष्ठतु॥अस्याःवकुतृणांश्रोतृणांचसुप्तासुप्तावतु। येसुबोधांन्पठंतीमामग्र्यांजातकपद्धतींहोराविद्यपदवीयांतिलोकेमानंयशश्चतेस्पष्टार्थमिदं॥ ॥इतिग्रंथपाठकस्यफलम्॥इतिहोराग्रंथप्रश्नांसा॥इतिश्रीकेशवदैवज्ञविरचितपद्धतेःस्वविरचितटीकायांदशापाकोध्यायः॥ ॥भावान्यूनाधिकेखेटेषंतरंलवहिन्नकं॥तन्न्यूनंत्रिंशतिःशोषंहिगुण्यंभावजंफलं॥१॥दशायबंधस्त्रिधनोत्थयातास्तात्कालिकास्तुहरोमियस्करिति॥ग्रहभागासुनिन्नाःस्त्रिराइकाभवंतिसप्तांशाः॥२॥ओजेस्वराशितस्तेयुग्मेविद्यात्तुसप्तकं॥मूलत्रिकोणानिरवेर्मृगेइंगोमेषकन्याहय

तौलिकुंभाः॥१॥सूर्यस्यजीवभृगुभानुभवांनरवांशेमूलत्रिकोणभवनंपरतःस्वकेऽस्म॥
॥ ६॥ ८ ॥

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

DR. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजीइत्याख्यस्मारकम्
MEMORIAL